

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

David Kučera

PROVÁZANOST ŠIKANY A KYBERŠIKANY

Olomouc 2014

vedoucí práce: Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Provázanost šikany a kyberšikany“ vypracoval samostatně a pouze na základě literatury uvedené v seznamu.

V Olomouci dne 20. 4. 2014

.....

David Kučera

Poděkování

Děkuji Mgr. Martinovi Dominikovi Polínkovi, Ph. D. za odborné vedení bakalářské práce. Dále Mgr. Kateřině Kiralové a Jakubu Slezákovi za pomoc s realizací výzkumného šetření v prostorách Základních škol v Novém Jičíně a Klenovicích.

Obsah

Úvod	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Dospívání.....	9
1.1 Charakteristika dospívání.....	9
1.2 Tělesné změny	9
1.3 Emoční vývoj	10
1.4 Sociální vývoj	10
1.5 Kognitivní vývoj	11
2 Agrese a agresivita.....	12
2.1 Vymezení pojmu	12
2.1.1 Agrese	12
2.1.2 Agresivita.....	12
2.2 Příčiny agrese.....	13
2.3 Druhy agrese	14
2.3.1 Fyzická agrese	14
2.3.2 Verbální agrese	15
2.3.3 Moyerova klasifikace agrese	15
3 Šikana	17
3.1 Vymezení pojmu	17
3.2 Příčiny šikany.....	19
3.3 Druhy a formy šikany	21
3.3.1 Specifické formy šikany	22
3.4 Vývoj šikany	23
3.5 Charakteristika a typologie agresorů	26
3.6 Charakteristika a typologie obětí	27
3.7 Důsledky šikanování.....	29
3.8 Varovné signály	29
3.9 Strategie vyšetřování.....	30
3.10 Prevence šikany.....	32
3.10.1 Druhy prevence.....	33
4 Kyberšikana	35

4.1	Vymezení pojmu	35
4.2	Prostředky kyberšikany	36
4.3	Druhy kyberšikany	38
4.4	Charakteristika protagonistů kyberšikany	39
4.5	Důsledky kyberšikany	41
4.6	Řešení kyberšikany	41
4.7	Prevence kyberšikany	42
4.8	Zvláštnosti a společné rysy šikany a kyberšikany	43
5	Rizikové chování na internetu	45
5.1	Základní vymezení	45
5.1.1	Rizikové chování	45
5.1.2	Specifika internetu	46
5.2	Sexting	46
5.3	Kybergrooming	47
5.4	Kyberstalking	49
5.5	Rizika sociálních sítí	51
5.6	Další rizikové jevy	52
5.6.1	Kybersex	52
5.6.2	Hoax	53
5.6.3	Netolismus	53
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	55
6	Metodologie výzkumu	56
6.1	Výzkumné cíle	56
6.2	Výzkumné problémy a předpoklady	56
6.3	Charakteristika výzkumu	57
6.3.1	Metoda výběru vzorku	57
6.3.2	Charakteristika zkoumaného vzorku	57
6.3.3	Metoda sběru dat	59
6.3.4	Metoda analýzy a zpracování dat	60
7	Výsledky a analýza výzkumu	61
	DISKUZE	89
	ZÁVĚR	92
	SEZNAM LITERATURY	93

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	98
SEZNAM PŘÍLOH	101

Úvod

Jako téma pro svou bakalářskou, kvalifikační práci jsem si zvolil dva negativní jevy, které se ve školním prostředí a nejen tam objevují bohužel čím dál častěji. Často v médiích slyšíme o těchto jevech, jsme před nimi varováni ve školách nebo jsme se s nimi sami setkali. Ústředním tématem mé práce je šikana a kyberšikana.

S pojmem šikana se ve školní praxi setkáváme poměrně často. Častým důvodem jsou totiž různé projevy agresivity a násilného chování mezi dětmi. Tento termín se již dostal do povědomí lidí, zatímco kyberšikana se teprve do něj dostává. Odborná i laická veřejnost si často pod tímto termínem nedokáže přesně představit, co obnáší tento druh kyber útoku.

O oblast kyberšikany a celkově rizikového chování na internetu jsem se začal zajímat už v prvním ročníku na vysoké škole. Setkal jsem se s projektem E-bezpečí, který v daném roce začínal nový vzdělávací projekt E-synergie. V rámci toho projektu jsem měl možnost absolvovat různé workshopy například s policejní psycholožkou, s kriminalisty na krajském ředitelství Olomouckého kraje Police ČR, s předními českými odborníky na internetové podvody a kriminalitu. Díky těmto příležitostem jsem získával spoustu zajímavých podnětů, které vedly až k motivu výběru téma pro tuto práci.

V rámci studia literatury jsem často narážel na pasáže, které se zmiňovali o propojení kyberšikany s klasickou šikanou. Nikde jsem však nenašel ucelenější pojednání o těchto dvou jevech. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl sepsat práci, která by teoreticky podchycovala a vymezovala klasickou šikanu a kyberšikanu.

Práce je tradičně rozdělena na teoretickou a praktickou. Cílem práce je již zmíněné teoretické vymezení rizikového chování šikany a kyberšikany, pojednání o těchto dvou jevech a nalezení specifických rysů, které jsou pro oba tyto jevy společné nebo rozdílné.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část se zabývá teoretickým pojetím šikany a kyberšikany. Popisuje základní vymezení od různých významných českých autorů a vzhled do problematiky těchto negativních jevů.

První kapitola se zaměřuje na období dospívání, resp. fázi puberty, která byla zvolena pro účel výzkumného šetření u žáků druhého stupně základních škol.

Druhá kapitola stručně terminologicky vymezuje pojem agrese a agresivita a jejich etiologický původ pro potencionální vznik šikany nebo kyberšikany.

Třetí kapitola se zabývá šikanou. Pojednává o různých aspektech pohledu na šikanu, klasifikaci druhů šikany, charakteristiku a typologii protagonistů šikany, vývoji a možná nápravná řešení.

Čtvrtá kapitola vymezuje kyberšikanu, jako nový specifický druh šikany. Zabývá se definicí, druhy a prostředky, charakteristikou a typologií protagonistů. Popisuje také základní provázanost a odlišnost tradiční šikany a kyberšikany.

Pátá, poslední kapitola představuje další rizika, která stejně jako kyberšikana jsou negativním důsledkem rizikového užívání internetu. Vymezuje základní jevy, jako je sexting, kybergrooming, kyberstalking a rizika sociální sítí.

1 Dospívání

Praktická část bakalářské práce se věnuje kvantitativnímu výzkumnému zjištění míry zkušenosti s šikanou a kyberšikanou u žáků druhého stupně základní školy, resp. osmých a devátých tříd. Tato kapitola popisuje vývojové zvláštnosti těchto žáků z psychologického hlediska.

1.1 Charakteristika dospívání

Toto období označuje Příhoda (1977) za třetí pětiletí lidského života, které je charakteristické značnými biologickými změnami, na které lze pohlížet jako nejpoutavější psychologické období. Skorunková (2011, s. 48) jej označuje jako: „*období mezi dětstvím a dospělostí*“.

Langmeier a Krejčířová (1998) dělí znaky dospívání na biologické (pohlavní zrání, výrazná akcelerace růstu a dovršení pohlavní zralosti) a psychologické (emoční labilita, nástup formálně abstraktního myšlení).

Dospívání lze rozlišit na různé fáze. Vágnerová (2012) je dělí na období rané adolescence, která je také definována jako pubescence, vymezena prvními pěti lety dospívání (11 – 15 let) a období pozdní adolescence, které je vymezeno dalšími pěti lety (15 – 20 let). Langmeier a Krejčířová (1998) období prvních pěti let dospívání, tedy pubescence dělí dále na fázi prepuberty a fázi vlastní puberty. Pro výzkumnou část bakalářské práce je důležité se zaměřit na období vlastní puberty, které Langmeier a Krejčířová (1998, s. 139) vymezují: „*nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti, ... zhruba můžeme období vlastní puberty vymezit věkem 13 – 15 let*“.

1.2 Tělesné změny

Dospívání je velmi charakteristické typickými tělesnými změnami, mezi něž patří hlavně vývoj sekundárních pohlavních znaků, rozvoj funkce pohlavních orgánů, dochází k růstu celé postavy, proměna proporcí. Fyzický vzhled jako takový je výraznou součástí identity a

tudíž bývá jeho změna intenzivně prožívána a může sebou také přinést pocit ohrožení vlastní integrity osobnosti (Vágnerová, 2012).

Vágnerová (2012) také popisuje, že výrazné změny ve fyzickém vzhledu mohou ovlivnit sebepojetí pubescenta v důsledku různých reakcí dospělých i vrstevníků na jeho vzhled. Pokud jsou tyto reakce negativní, zvyšuje se pocit nejistoty a zhoršuje se sebehodnocení. Výraznými znaky tělesných změn je u chlapců především růst a rozvoj svalů, celkový růst postavy, mutace hlasu. U dívek jsou na rozdíl od chlapců výraznější nápadné změny v sekundárních pohlavních znacích, které nesou signál kvalitativní změny.

1.3 Emoční vývoj

„Dospívání je spojeno s hormonální změnou, která stimuluje změny v oblasti citového prožívání. Projevují se kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí, tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty a nárůstem emočního zmatku“ (Vágnerová, 2012, s. 390).

Emoční reakce pubescentů mohou být vzhledem k vyvolávajícím podnětům nepřiměřené. Mění se citová jistota a stabilita, převládá impulzivita a nedostatek sebeovládání. Vysoká přecitlivělost a změna nálad často vede k mezilidským vztahovým konfliktům (Skorunková, 2011).

Dospívající často nejsou schopni pochopit a vysvětlit příčinu změny jejich vlastních pocitů. Od těch pocitů si nedokáží držet odstup odžívají se ji bezprostředně. Reagují zhoršením nálady a výkyvy v chování (Vágnerová, 2012).

1.4 Sociální vývoj

Langmeier a Krejčířová (1998) uvádí, že hlavní vývojový úkol dospívání je navazování hlubších a významnějších vztahů s vrstevníky opačného pohlaví a odtržení se ze závislosti na rodičích.

Rozvoj závislosti od rodiny je postaven na celkovém rodinném systému a poskytování citové jistoty a bezpečí, které rodina dává dospívajícímu. Pokud jsou v rodině hlubší, silné a nekonfliktní vztahy, tak tím snáze bude probíhat i celý proces emancipace od rodiny. Často se stává, že rodiče svůj úkol při vývoji dospívajícího nepochopí. Následkem toho je omezení procesu emancipace i přes optimální podmínky. Opačnou reakcí je nucení svých dětí do předčasné samostatnosti i přesto, že dítě této schopnosti ještě nedosáhlo (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Pro toto období je důležitý rozvoj vztahů k vrstevníkům, který přispívá k zrání osobnosti. K rozvoji těchto vztahů dochází v různých sociálních skupinách a institucích. Mezi ty nejdůležitější instituce patří škola, volnočasové organizace. Pro dospívajícího hraje významnou úlohu vrstevnická skupina, která pomáhá k rozvoji symetrických vztahů typu přátelství nebo první lásky. V rámci těchto různých sociálních skupin získávají jedinci nové role a statusy. Ty sebou nesou různý osobní význam, který mohou dospívajícímu potvrzovat sebevědomí, nebo naopak mohou přinášet i různá ohrožení. Mezi tyto nové role patří role dospívajícího, člena party nebo role blízkého přítele (Vágnerová, 2012).

1.5 Kognitivní vývoj

V rámci vývoje dosahují dospívající dalšího vývojového stupně logického myšlení. Podle Piagetových poznatků se v tomto období objevuje nové stadium logických formálních operací, které je charakteristické rozvojem abstraktního myšlení oddělené od konkrétního. Dospívající má v rámci myšlení větší prostor pro tvorbu různých myšlenkových operací (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Skorunková (2011, s. 49) popisuje rozdíl v myšlení prepubertálních a pubertálních takto: „*rozdíl mezi myšlením prepubertálních školáků a pubescentů spočívá v tom, že mladší děti poznávají svět, jaký je, zatímco dospívající již uvažují o tom, jaký by tento svět mohl nebo měl být*“. Podle autorky v myšlení dospívajících nastupuje kritičnost vůči okolí, především vůči názoru dospělým. To má často za následek různé vztahové konflikty, ve kterých jsou dospívající výrazně emočně angažováni.

2 Agrese a agresivita

Šikanu a kyberšikanu lze označit jako určitou formu agrese, která má svá specifika a etiologii. Pro pochopení těchto jevů násilí je nutné agresi a agresivitu popsat a vymezit. Tato kapitola charakterizuje příčiny, formy a druhy agrese.

2.1 Vymezení pojmu

2.1.1 Agrese

Hartl a Hartlová (2010, s. 18) definují agresi (aggression): „*nepřátelství; útok, útočné jednání vůči osobě, předmětu či překážce na cestě k uspokojení potřeby; biologicky jakákoliv fyzická akce nebo hrozba akcí, kterou jednatel zmenšuje svobodu či genetickou způsobilost jiného jednatelce*“.

Autoři dále uvádějí další typy agrese:

- agrese altruistická – zaměřená na ochranu druhých,
- agrese anticipující – agresivní reakce s cílem hájit své teritorium vůči vetřelci,
- agrese brachiální – násilí zaměřené na tělo oběti,
- agrese skupinová – nejnebezpečnější forma agrese; nejen počtem členů, ale jejich vzájemná psychologická podpora se stejným cílem výslednou agresi mnohonásobně zvyšuje (Hartl, Hartlová, 2010).

„*Agrese je druh chování realizovaného s cílem ublížit či uškodit živé bytosti, která se naopak snaží tomuto chování vyhnout*“ (Baron a Richardson in Hewstone, Stroebe 2006, s. 365).

Z definic tedy můžeme vyvodit, že musí jít o určité chování s cíleným záměrem. Ze strany oběti musí být zároveň snaha se agresi vyhnout (Dařílek, 2013).

2.1.2 Agresivita

Agresivita je: „*útočnost, tendence projevovat nepřátelství, ať už slovně nebo útočným činem. Tendence prosazovat sám sebe, své zájmy a cíle bezohledně, nemilosrdně až brutálně*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 13).

Psychologický slovník definuje agresivitu jako: „*sklon k útočnému jednání v etologii vůči jedinci vlastního druhu ... u člověka může jít o: a) reakci na pocit osobního ohrožení, b) trvalejší osobnostní rys, c) symptom duševní poruchy nebo choroby*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 19).

Se záměrem bakalářské práce je třeba zmínit i agresivitu dětskou, která je zaměřena především na vrstevníky, ale i na rodiče nebo učitele. Tyto agresivní reakce se objevují především při hrách (Hartl, Hartlová, 2010).

Dařílek (2013) dále vymezuje dva pojmy související a agresivitou. Jsou to hostilita a násilí. Hostilita je vymezena jako specifické nepřátelské postavení k lidem, která však nemusí v každé situaci být doprovázena agresí. O násilí hovoříme tehdy, pokud se jedná o vážnější fyzickou agresi, která s sebou přináší těžké důsledky.

2.2 Příčiny agrese

Zjištění příčiny, etiologie agrese je nutné pro její úspěšnou nápravu a možnosti jejího ovlivnění.

Říčan (1995, s. 22) si klade otázku „*Kde se agrese v lidech bere?*“. Říká, že člověk je složitá bytost a chová se na základě vrozených instinktů, které jsou však nutné usměrňovat a případně tlumit. Mezi tyto instinkty řadí i agresivní sklony, které se u člověka utvářejí na základě instinktivní výbavy a to v prvních letech života. Agrese samotná je však naučená, tedy si ji osvojujeme na základě zkušenosti.

Podle Dařílka (2013) lze rozdělit příčiny agrese do několika následujících skupin:

- ekonomické příčiny – postavení rodin; zhoršení pracovních příležitostí,
- politické – forma politického zřízení; zákonodárství a legislativa; politické, národnostní a rasové konflikty, které vedou k válkám,
- sociální a kulturní příčiny – vliv rodiny (neúplnost rodiny, používání přísných výchovných prostředků nebo naopak nestanovení jasných hranic chování), vliv školy (nevhodný systém výuky, hodnocení a trestání), vliv skupiny vrstevníků, médií (především u dětí do 12 let, působení televize, internetu a násilných počítačových her) a vliv drog a alkoholu,

- vliv prostředí – vliv bydlení ve vyloučené oblasti se zvýšenou kriminalitou,
- individuální příčiny agrese – biologické příčiny (genetická struktura, dědičnost, stavba a funkce mozku a neurotransmiterů, pohlaví), odlišnosti od normy (etnické rozdíly, vzhled, handicap, náboženské rozdíly, sexuální orientace), motivy agrese (pomsta, ponížení, opovržení), frustrace, dosažení cíle pomocí agrese, osobnostní indikátory agrese (vysoká iritabilita – hrubost, výbuchy vzteku; hostilní přemítání, vysoká sebeúcta – arogance).

2.3 Druhy agrese

Agresi lze klasifikovat z různých pohledů:

- podle použité formy agrese,
- podle objektu, který je napaden,
- podle subjektů agrese,
- podle příčin agrese (Dařílek, 2013, s. 10).

Čermák (1999) rozděluje agresi především na instrumentální a emocionální, kdy instrumentální je prostředkem k dosažení vnějšího cíle. Emocionální naopak není prostředkem, ale je cílem sama o sobě.

Martínek (2009) dělí agresi do několika skupin a to agresi přímou a nepřímou, verbální a fyzickou, aktivní a pasivní. Přímá agrese podle Dařílka (2013) je situace, kdy je napaden určitý cílový objekt agrese, o nepřímé agresi hovoříme, pokud je napadeno něco, co určitým způsobem souvisí s cílovým objektem.

2.3.1 Fyzická agrese

„Fyzická agrese využívá k agresivnímu chování buď části těla (ruce, nohy, zuby) nebo nástroje všeho druhu“ (Dařílek, 2013, s. 10).

Fyzickou agresi lze rozdělit na přímou a nepřímou, kde přímá fyzická aktivní agrese obsahuje bití oběti, fyzické ponižování, záměrné fyzické ubližování (ve školním prostředí v rámci šikany) a nepřímá fyzická aktivní agrese se zakládá na najmutí jiného člověka k ublížení oběti (Martínek, 2009).

O fyzickou pasivní agresi se jedná, když agresor, útočník pasivně projevuje agresivní chování. Tuto agresi rozdělujeme také na přímou a nepřímou. Přímá znamená bránění někomu v dosahování jeho cílů (ničení pomůcek, které jsou nutné pro úspěch). Nepřímou lze popsat jako odmítnutí splnění různých požadavků, mezi které patří například odmítnutí pomoci, neuvolnění místa (Martínek, 2009; Dařílek, 2013).

2.3.2 Verbální agrese

Verbální agrese pro své útočné, agresivní chování využívá různé verbální projevy, jako jsou nadávky, vyhrožování či manipulace (Dařílek, 2013).

Verbální agrese přímá zahrnuje širokou škálu nadávek, urážek, znevažování či slovní ponižování. V případě nepřímé verbální agrese jde o vytváření a rozšiřování pomluv, které mají ublížit druhému (Martínek, 2009).

O verbální pasivní přímé agresi hovoříme v případě, když se jedná o ignoraci druhého člověka, která zahrnuje odmítání odpovědět na pozdrav, na jakoukoliv otázku. Nepřímá agrese znamená odmítání se zastat někoho, kdo je nespravedlivě kritizován nebo trestán (Martínek, 2009).

2.3.3 Moyerova klasifikace agrese

Pro podrobné doplnění druhů agrese uvádíme klasifikaci K. E. Moyera, který klasifikoval sedm typů agrese, které můžeme nalézt jak u lidí, tak i u zvířat. Vychází ze studia chování zvířat. Tento způsob rozdělení dále rozebírá Martínek, který ji převádí do současného školního prostředí.

- Predátorská agrese – jde o jasně vymezený vztah mezi silnějšími a slabšími; agresivní a útočné chování zvířete proti jeho kořisti; jedná se o mezidruhový typ agrese.
- Agrese mezi samci – projev přirozeného výběru, při kterém dochází k vnitrodruhové agresi, která pomáhá k nastolení hierarchie dominantních a submisivních jedinců ve skupině.
- Agrese vyvolána strachem – objevuje se v situacích, která jedince ohrožuje a zároveň mu neumožňuje únik.
- Dráždivá agrese – je vyvolána různými objekty, jako je frustrace, bolest, hlad, únava, nevymezení jasných hranic a cílů.
- Mateřská (rodičovská) agrese – projev rodiče při situacích, kdy je ohroženo jeho dítě.

- Sexuální agrese – je spojena se sexuálním napadením, znásilněním nebo obtěžováním.
- Agrese jako obrana teritoria – objevuje se jako reakce na narušení jasně vymezeného území; narušení osobního prostoru (Moyer in Čermák, 1999; Martínek, 2009).

3 Šikana

Různé druhy a formy násilí a agresivity nás obklopují každý den. Setkáváme se s nimi v televizi, novinách, na internetu, ale také na ulici. Bohužel se s těmito jevy setkávají i děti na základní a středních školách, nebo také už ve školách mateřských. Tomuto negativnímu jevu na školách a násilí mezi dětmi se říká „šikana“, která „*pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování*“ (Říčan, 1995; s. 25).

Šikana jako problém v chování je dnes velmi častý a objevuje se prakticky na všech školách různého typu a různého zaměření. Ačkoliv je tento negativní jev velmi rozšířen, není to současný fenomén, jelikož šikana na školách, resp. v jakékoliv formě se zde objevovala odjakživa. Kolář (2011) ve své publikaci zmiňuje například zacházení s židovským obyvatelstvem v nacistickém Německu, kdy Židům bylo třeba odňato německé občanství, děti byly vyloučeny ze všech německých škol nebo nesměly jezdit veřejnou dopravou. Na tomto příkladu jde tedy pozorovat agresivní chování ve formě šikany v době druhé světové války. Samozřejmě i v dřívějších dobách bychom jistě narazili na zmínky o formách špatného zacházení s žáky nebo občany.

O specifikách šikany jako negativního jevu, resp. rizikovém chování bude pojednávat právě následující kapitola.

3.1 Vymezení pojmu

Šikanu lze vymezit z různého hlediska (behaviorálního, sociologického) a také dle jednotlivých autorů, kteří se šikanou zabývají. Nyní se zmíníme o definování šikany z pohledů významných českých autorů.

Podle pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš; 2003, s. 238) je šikana „*fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení*“.

„Šikanu řadíme mezi patologické formy mezilidského soužití. Představuje formu agresivního násilí a tzv. psychotraumatizace ve skupině. Jedná se o agresivní jednání, pomocí kterého si šikanista způsobováním fyzických nebo psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad svou obětí“ (Bendl 2003, s. 26).

Významný český psychoterapeut a etoped Michal Kolář (2001, s. 27) se stejně jako Martínek (2009, s. 109) shodují na tom, že šikana je když *„jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“*

Kolář (2011) nahlíží na šikanu z trojrozměrného pohledu, který ji vymezuje z behaviorálního, psychodynamického a sociálněpsychologického hlediska. Behaviorální pohled nahlíží na šikanu jako na nemocné chování. Toto chování je zcela patologické a má své specifické rysy a projevy. Psychodynamický pohled vymezuje šikanu jako závislost, při které dochází k určité vazbě mezi obětí a agresorem. Tato tzv. závislost je komplementární a oboustranná, ke které dochází v průběhu šikany. Agresor si nejdříve hraje a experimentuje se strachem obětí, které může vyústit v závislostní vztah agresora k oběti. Tento vztah se zakládá na tom, že agresorovi ovládání a manipulace s obětí přináší nepopsatelné uspokojení s nutkáním a stupňováním utrpení oběti. Sociálněpsychologický pohled označuje šikanu jako poruchu vztahů ve skupině, při které dochází k onemocnění skupiny. Toto onemocnění postihuje vnitřní dynamiku vztahů ve skupině a má svůj zákonitý vývoj. Podrobně se stádií vývoje šikany s ohledem na skupinu zabývá samostatná podkapitola.

Z předešlých vymezení šikany můžeme vypožorovat podobné a společné rysy, na kterých se jednotliví autoři shodují. Jsou to především tyto znaky:

- šikana je forma agresivního násilí,
- součástí je psychické, fyzické nebo kombinované ubližování,
- jev dlouhodobý a opakující se,
- nadvláda agresora nad obětí, se kterou má vzájemnou vazbu.

3.2 Příčiny šikany

Důvody, které vedou lidi k násilnému chování jsou různé, a je těžké je přesně definovat. Kolář (2011) popisuje, že se každý jedinec rodí jako sebestředná sobecká bytost a je jen na nás jestli se v průběhu života rozhodneme vymanit ze závislosti na sobě samém. Agresoři tímto duchovním rozhodnutím a vývojem neprošli a je u nich vyvinut egocentrismus¹ a egoismus². Lze zde nalézt ve spojení s ego-obrannými mechanismy pohled na iniciátory šikany, kteří odmítají vidět sami sebe jako tyrany a často racionalizují³ příčiny agrese směrem k oběti. Dále Kolář popisuje jako příčinu šikany, resp. agresivního jednání sobeckou a sebestřednou orientaci, kde se agresoři považují za střed vesmíru a následkem toho si upravují mravní a morální normy podle svých vlastních potřeb. Důležitým spouštěčem je také narušená skupinová dynamika, kterou agresoři využívají v podobě kombinací metod vymývání mozku (brainwashing) a psychické manipulace. Pro vznik šikany hraje také jako počáteční impuls osobnostní charakteristika protagonistů (agresor, oběť).

Mezi příčiny šikany podle Říčana (1995) řadíme:

- touha po moci a přání ovládat druhého člověka,
- krutost – uspokojení vidět někoho trpět,
- zvědavost – využití šikany k experimentování se strachem oběti,
- nuda a touha po silných vzrušujících zážitcích.

Obecné příčiny agrese můžeme jednoduše klasifikovat na tyto základní důvody:

- narušení vztahů ve skupině,
- výskyt většího počtu agresorů ve skupině,
- narušení nebo neexistující vztahy mezi žáky a učiteli,
- nedostatečný výchovný dozor,
- brutální výchovné techniky v rodině,
- sledování mediálního násilí,
- vliv skupiny,

¹ Egocentrismus je dle psychologického slovníku (Hartl, Hartlová; 2010, s. 121) krajní forma individualismu a egoismu, upoutávání pozornosti k vlastní osobě.

² Egoismus je vyhraněné uplatňování osobních zájmů (Hartl, Hartlová; 2010, s. 121).

³ Obranný mechanismus; realitě, původní motivaci neodpovídající rozumové zdůvodnění a ospravedlnění určitého chování, které by jinak bylo nepřipustné, tabuizované. (Hartl, Hartlová; 2010, s. 483).

- tradice,
- společnost (Dařilek, 2013).

Důvod iniciátorů, agresorů někomu ublížit vychází ze dvou základních motivů, a to krutost a touha po moci. Tyto dvě hlavní příčiny spolu s dalšími motivy tvoří společně komplikovanou motivační strukturu. Kolář (2011) popsal základní motivy agresorů k šikanování:

- motiv upoutání pozornosti – agresor touží být středem pozornosti, chce získat pro svou sílu obdiv,
- motiv zabíjení nudy – šikanování přináší pro agresory vzrušení,
- motiv „Mengeleho“ – vychází z principu anetického badatele, který zkoumá (fyzické, psychické) možnosti člověka,
- motiv žárlivosti – agresori závidí oblíbenost žáka u učitele,
- motiv „prevence“ – bývalá oběť, která přichází do nového kolektivu a chce předejít opakování šikany, a tudíž sama se stane agresorem,
- motiv vykonat něco velkého – u agresora, kteří jsou ve škole neúspěšní a potřebují si dokázat svou schopnost vykonat viditelný úspěch,
- motiv překonání osamělosti – agresorovi přináší patologický vztah s obětí uspokojení a pocit jedinečnosti.

Pro vznik šikany hraje důležitou úlohu také vytváření subkultur v rámci sociální skupiny, třídy. Ta si časem vytváří svůj vlastní jazyk, zvyklosti, rituály a normy. Formují se i menší podskupiny, které jsou na sebe vázány společnou motivací pro společné zájmy, činnosti. Tyto podskupiny mohou být často příčinou vzniku asociálních part, které dávají najevo své postavení a postoje v rámci celé třídy. Velkou roli zde hraje učitel, který v případech nezájmu o dění ve třídě, nebo dokonce v projevech své agresivity může způsobit „označení“ některého žáka, který je v určitém ohledu odlišný od ostatních. Následkem toho je napadání toho žáka ze strany dalších členů kolektivu, především ze strany asociálních part (Matoušek, Matoušková, 2011).

3.3 Druhy a formy šikany

Způsobů jak někomu úmyslně ublížit je velké množství. V rámci klasické šikany hovoříme často o přímé a nepřímé šikaně. V literatuře najdeme také rozdělení na psychickou, fyzickou a na šikanu aktivní a pasivní. V této části kapitoly popisujeme v současné době nejzákladnější dělení forem šikany.

V rámci dlouholetého studia šikany Kolář (2011, s. 78) vytvořil základní rozdělení z hlediska typu agrese. Toto rozdělení uvádíme v následující tabulce:

Šikana podle typu agrese – prostředku týrání	Fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany
Šikana podle věku a typu školy	Šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, uční, gymnazisty ...,
Šikana z generového hlediska	Chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení	Na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicky-autoritativní systém
Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů	Šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků

Tabulka č. 1: Šikana podle typu agrese

Mezi členění forem šikany je, jak už bylo výše zmíněno, dělení na šikanu fyzickou, verbální, psychickou a šikanu nepřímou. Zde uvádíme základní formy šikanování:

- fyzická šikana je charakteristická kopáním, údery pěstí, strkání, šlapání po oběti, sexuální dotýkání, tahání za vlasy,
- verbální šikanování lze považovat posmívání se, nadávky, rozšiřování různých pomluv o oběti,
- psychickou šikanou rozumíme různé formy zastrašování, omezování svobody pohybu, slovní urážky, hanlivé přezdívky, nápisy na tabuli, ponižování,

- nepřímá šikana je například vyloučení oběti ze společenských her, úmyslný nezáměr (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013; Bendl, 2003).

3.3.1 Specifické formy šikany

V současné době se ve školách můžeme setkat s novými druhy šikany. Jsou to například ekonomická, dívčí, a homofobní šikana a kyberšikana (viz kap. 4).

Ekonomická šikana se objevuje tehdy, když jsou ve skupině děti z různých sociálně-ekonomických vrstev společnosti. Prohlubují se vztahy mezi dětmi z různých rodin, především z rodin bohatých a chudých. Tyto rodiny mají různé finanční možnosti, které se projevují mezi dětmi. Děti vidí u svých spolužáků to, co si oni a jich rodina s nižším příjmem nemůže dovolit. Mají například značkové oblečení, moderní elektroniku. Tyto děti si pak často mohou připadat podřadnější, především z důvodu výsměchu a opovržení spolužáků z rodin bohatších (Bendl, 2003).

Dívčí šikana je specifická v tom, že na rozdíl od šikany chlapecké, ve které převažují různé fyzické a agresivní útoky, u dívek je v popředí především psychická šikana. Dalším specifickým rysem je to, že se odehrává v tzv. kamarádkém převleku. Agresorka a oběť jsou často nejdříve dobré kamarádky, ale v momentě, kdy se kamarádství zadrhne, následuje odplata ve formě šikany. Z důvodu úzkého přátelství je součástí této šikany také intenzivnější závislost mezi oběma aktérkami (Kolář, 2011).

Homofobní⁴ šikana je druh šikany, který splňuje charakteristiky šikany obecné, je ale namířena na osoby s homosexuální, bisexuální nebo transsexuální orientací. Tato šikana zahrnuje všechny možné druhy šikany, tedy verbální, fyzickou a psychickou vůči lidem s jinou než většinovou heterosexuální orientací (Smetáčková, Braun, 2009 in Kolář, 2011). Je tedy nutné, aby škola vytvořila na své půdě dobrou atmosféru, kde předsudky především proti gayům a lesbám jsou zcela nevhodné, bude vytvořeno tolerantní místo, kde se bude respektovat lidská důstojnost s jejími odlišnostmi (Dubin, 2009).

V současné době je velký nárůst kyberšikany, „*jejímž cílem je ublížit někomu nebo jej zesměšnit za použití elektronických prostředků*“ (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013; s. 61).

⁴ Nadměrný strach z homosexuálních pocitů, myšlenek, chování a osob s homosexuální orientací vůbec (Hartl, Hartlová; 2010, s. 185).

3.4 Vývoj šikany

Šikana, jak již bylo výše zmíněno v terminologickém vymezení, je dlouhodobý jev. Může však být i krátkodobým aktem, ale většinou se vyvíjí po určitou dobu a prochází určitými stádii. Kolář (1997, 2001, 2011) vytvořil schéma šikany v pěti etapách. Vychází tak ze sociálněpsychologického pohledu na šikanu, kdy je zasažena dynamika celé skupiny. Pro jednotlivá stadia vývoje šikany vypracoval také specifickou strategii vyšetřování a první pomoci, která je popsána níže v samostatné podkapitole. Tato klasifikace stádií je převratná, jelikož v zahraničí se spíše setkáváme s individuálním přístupem k obětem a agresorům, kdy si oběť má sama pomoci například vytvořením a naučením technik asertivity, sebeobrany (Dařílek, 2013).

Mezi základní stadia, etapy šikany řadíme: zrod ostrakismu, přitvrzování manipulace a fyzické agrese, vytvoření jádra, většina přijímá normy agresorů, dokonalá šikana.

První stádium: zrod ostrakismu

Kolář (2011, s. 47) toto stádium vymezuje: *„jde o mírné, převážně psychické formy ubližování, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, dělají na jeho účet drobné legrácky“*.

Jedná se o prvotní fázi, kdy agresori oběti fyzicky neubližují, ale vyčleňují ji ze svého kolektivu. Spolužáci s obětí nemluví, neodpovídají na pozdrav, odmítají s ní spolupracovat v rámci skupinové práce. Tito jedinci (oběti) jsou často v rámci kolektivu nejméně oblíbení a vlivní. V rámci literatury jsou označováni jako obětní beránci, outsideři, černé ovce skupiny, kteří se vynoří v rámci tzv. „hry se strachem“ (Kolář, 2001, 2011; Martínek 2009).

Oběti se v tomto stádiu často brání těmto negativním vlivům vůči své osobě. Nadávky od svých spolužáků jim vrací, brání se vztekem. Agresori na této obraně vypozerují, že jejich ignorace, pomluvy fungují a svůj tlak zvyšují. Reakcí oběti je postupné snižování odporu vůči ostatním a začne se vyhýbat agresorům, sedí samo, je zamlklé. Často se u ní objevují tři charakteristické znaky. Patří mezi ně zhoršení prospěchu, schopnosti soustředit se, navštěvování žáků nižších ročníků (Kolář, 2011).

Charakteristické způsoby ubližování oběti v tomto stádiu:

- spolužáci oběť ignorují, přehlížíjí,
- agresori oběť pomlouvají,
- urážejí rodiče oběti,
- agresori vtipkují na adresu oběti, mají ironické poznámky,
- agresori posílají oběti urážející SMS, e-maily,
- vysmívají se neúspěchům, handicapům a slabostem oběti (Martínek, 2009).

Druhé stádium: přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

Toto stádium je reakcí na krizi ve skupině, která může pod dobrým pedagogickým dohledem, který vytvoří bezpečný prostor být pozitivním přínosem pro všechny členy ve skupině. V opačném případě žáci použijí destruktivní způsob řešení. Upevní se soudružnost skupiny na úkor slabšího jedince. Odehrává se to v době, kdy se tlak na žáky zvyšuje, například zvýšením nároků školy na ně. Skupina potřebuje obětního beránka, na kterého by ventilovala svůj stres, vztek. V počátku se objevuje subtilní fyzická agrese s přitvrzováním i fyzické agresivity. Začíná bití oběti, kopání, silné urážky (Kolář, 2001, 2011; Martínek 2009).

Oběť v tomto stádiu reaguje přirozenou reakcí a to útekem od strachu. Objevuje se záškoláctví, somatizace⁵ (bolesti hlavy, břicha) až sebepoškozování. Výrazně se zhoršuje prospěch oběti, bývají výrazně kritizováni od svého okolí, především ze strany rodičů (Kolář, 2011; Martínek 2009).

Charakteristické způsoby ubližování oběti v tomto stádiu:

- agresori vyhrožují oběti zmlácením, mučením, neverbální úrovní,
- agresori berou oběti peníze, svačinu,
- agresori ničí oběti věci, oblečení,
- agresori ničí oběti výsledky práce,
- oběti e fyzicky ubližováno (Martínek, 2009).

⁵ Ztělesnění psychických potřeb, jejich přenos na tělesné příznaky (Hartl, Hartlová; 2010, s. 540).

Třetí stádium: vytvoření jádra agresorů

Pokud v předchozím stádiu nedojde k nápravě, agresori si začnou uvědomovat svou moc a převahu nad obětí. Začínají ovlivňovat celý kolektiv. Spolužáci se postaví buď na stranu agresorů, nebo na stranu oběti. Skupina je tedy rozdělena na podskupiny a vytváří se tzv. pyramida šikanování. Na jejím vrcholu stojí agresori a na samotném základě naopak oběti. Vzniká skupinová norma, kdy se šikana stává normou skupiny (Kolář, 2001, 2011; Martínek 2009; Dařílek, 2013).

Oběť v tomto stádiu, kdy je ve skupině téměř osamocena a nikomu nevěří, vyhledává přítomnost učitele. Vyučujícího neustále sleduje o přestávkách. Kontakt však nenavazuje ze strachu, že by ho agresor zahlédl.

Charakteristické způsoby ubližování oběti v tomto stádiu:

- oběť je využívána k různým ponižujícím úkonům,
- oběť je fyzicky týrána,
- oběť je nucena vykonávat úkoly za agresory,
- oběť musí nosit na těla ponižující cedulky,
- oběť je nucena platit výkupné agresorům za nezmlácení (Martínek, 2009).

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

Normy agresorů jsou plně většinově přijaty a stávají se nepsanými pravidly. Oběť stále pod větším tlakem a její psychika je tak zasažena, že se sama stává na šikanování závislá. Mohou se u ní objevovat prvky posttraumatické⁶ stresové poruchy. Oběť přijímá svou úlohu jako součást třídní skupinové normy a nebrání se. Charakteristickým znakem je, že se z původně přihlížejících spolužáků stávají také agresori, ve třídě se vytváří slovník nadřazenosti a podřazenosti. Agresori jsou na šikaně plně závislí. Prožívají uspokojení a radost z toho, že se jejich oběť bojí (Kolář, 2001, 2011; Martínek 2009).

Charakteristické způsoby ubližování oběti v tomto stádiu:

- oběť je věšena, škrcena,
- oběť je svlékána do naha,

⁶ Soubor příznaků u lidí, kteří prožili a přežili událost překračující meze běžné lidské zkušenosti; příznaky nechutenství, nespavost, strach ze snů, nezvládání vlastní agresivity (Hartl, Hartlová; 2010, s. 574).

- agresori vyhrožují oběti zabitím, mučením a násilím,
- oběť musí olizovat záchodové prkénko nebo boty agresorů (Martínek, 2009).

Páté stádium: totalita, dokonalá šikana

Jedná se o poslední stádium, kdy jsou normy jasně stanoveny, v kolektivu mají největší moc agresori. Celá třída, včetně oběti poslouchá pouze hlavní agresory. Dochází k nastolení totalitní ideologie šikanování. Agresori se považují za nadlidi, otrokáře, pány a oběti za své otroky. Agresori ztrácejí veškeré zábrany a smysl pro realitu a v rámci nastolené závislosti na šikanování mají nutkání k opakovanému násilí. U oběti můžeme dojít až k tzv. Stockholmskému⁷ syndromu, kdy si nedokáže svůj život bez agresorů představit. Jsou zde časté útoky a pokusy o sebevraždu (Kolář, 2001, 2011; Martínek 2009).

3.5 Charakteristika a typologie agresorů

Agresori bývají iniciátoři samotné šikany. Jsou to často osoby nadprůměrně tělesně zdatné, silní jedinci. Může se však také jednat o jedince s mimořádnou inteligencí, kteří i přes svou průměrnou sílu dokážou zmanipulovat okolí. Často se šikany dopouštějí jedinci sebejistí, neúzkostní, kteří mají potřebu se prosazovat a touhu ovládat druhé. Agresorům šikana přináší pocit euforie, radosti z krutosti (Říčan, 1995). Agresorem se často stává i osoba s nízkou sebedůvěrou a špatnými studijními výsledky (Mykeltun, 1979, Roland, 1980 in Bendl, 2003).

Osobnost agresora je disharmonická. Je často ovlivněna negativní zkušeností z rodiny, kde se jedinec sám setkává s fyzickým násilím, častým trestáním. Získává zde negativní vzor chování a řešení konfliktu pomocí násilí, které později využívá v rámci interakce v třídním kolektivu, která může vyústit až v šikanu (Bendl, 2003).

Často se u agresora projevuje změna kognitivního postoje, při kterém v rámci vztahu k oběti přijímá její odlišné hodnocení a bere ji jako méněcennou lidskou bytost. Zastává postoj, že pro něho a oběť neplatí stejná pravidla, není třeba na ni brát ohled, jelikož toho oběť není hodna. V rámci těchto kognitivních změn vznikají u agresora

⁷ Citová vazba mezi zajatcem a jeho vězňem, pokud zajetí trvá dost dlouho a zahrnuje emočně vypjaté situace; psychoanalytická teorie jej vysvětluje obranným mechanismem spočívajícím v identifikaci s násilníkem. (Hartl, Hartlová; 2010).

obránné mechanismy, při kterých přesouvá odpovědnost šikany na oběť (Vágnerová, 2012).

Martínek (2009) vytvořil základní typologii agresorů:

- Agresor hrubý, fyzický – osoba, která k týrání své oběti používá svou fyzickou sílu a převahu. Inteligence se pohybuje v pásmu lehké subnormy. Agresoři zacházejí se svou obětí tak, že ji bijí, mlátí, škrtí.
- Agresor jemný, kultivovaný – osoba, která se k dospělým chová velice slušně, ochotně. V rámci třídního kolektivu je velice oblíbený. Mimo dosah dozoru učitele je vůdcem tvrdé šikany, které se sám nedopouští. Pro ublížení oběti používá jako nástroj své spolužáky, kteří jsou mu věrní a poslouchají ho.
- Agresor srandista – oblíbený jedinec v kolektivu, který si nepřipouští k sobě samému žádnou zodpovědnost, starosti. Ubližování druhým bere pouze jako součást zábavy. Učitelé to často přijímají a zapomínají pohlížet na možnou šikanu.
- Agresor spouštějící ekonomickou šikanu – jedinci, kteří pocházejí z bohatších rodin. Je jim poskytnutý v rámci rodinné výchovy vysoký blahobyt bez možnosti naučení se vážit si materiálních věcí, který se pak odráží do neúcty v mezilidských vztazích. V rámci třídního kolektivu vytvářejí hierarchii, kde moc mají pouze děti, kteří vlastní moderní telefony, nebo značkové oblečení.

3.6 Charakteristika a typologie obětí

Obětí šikany se prakticky může stát kdokoliv. Šikanou je ohroženo dítě, které je v kolektivu nové, je něčím výjimečné. Může to být dítě, které je příliš zralé, nebo naopak. Jsou fyzicky slabé, neobratné, nedokáží se bránit (Říčan, 1995).

Rizikovou skupinou jsou děti, které vybočují od skupinové normy. Pocházejí z odlišného kulturního, etnického nebo náboženského prostředí, jsou odlišné v projevech, mají narušenou komunikační schopnost, homosexuální orientaci. Obětí šikany se také často stávají děti se zvýšenou inteligencí (Bendl, 2003). K určitým znevýhodněním patří i

psychické problémy dětí jako je hyperaktivita, specifické poruchy učení a opožděný duševní vývoj (Kolář, 2011).

Oběti mívají zvýšenou zranitelnost (vulnerabilita) a viditelnou bojácnost. Při zátěžových situacích mají slabou, útlumovou reakci, která se projevuje tím, že při střetu s agresorem propadají panice, výčítkám svědomí a sebekritičností (Kolář, 2011).

Kolář (2011, s. 144) vytvořil pro účely prevence základní typologii obětí:

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
2. oběti „silné“ a nahodilé,
3. oběti „devianti“ a nekonformní,
4. šikanování žáci s životním scénářem obětí.

Podobné rysy a charakter obětí můžeme sledovat i v typologii podle Martínka (2009):

- Oběť na první pohled – jedinci, kteří jsou od pohledu slabé, vytáhlé, na svém obličejích mají výraz slabosti. Nedokáží se ve třídě prosadit, jsou osamocené a zamlklé. Neumí se adekvátně bránit.
- Oběti setrvávající dlouho dobu pod ochrannými křídly matek – jedinci, kteří jsou součástí protektivní⁸ výchovy. Jejich matky jsou příliš úzkostné a nad svými dětmi až příliš ochranně dohlížejí. Chování těchto matek je pro spolužáky provokující.
- Handicapované děti – součástí současného školství jsou integrační a inkluzivní vlny. Pokud je dítě s postižením vřazeno do nepřipraveného kolektivu, může to pro něj mít negativní vliv ze strany odmítnutí spolužáků, až samotné šikany.
- Učitelské děti – jedinci, děti, kteří jsou na stejné škole jako jejich rodič, učitel. Dítě se tak dostává do různých situací, kdy je například jinak hodnoceno, než ostatní žáci s tím, že spolužáci v tom vidí, pouze rodičovskou protekci.

⁸ Ochranný, chránící, ochraňující (Hartl, Hartlová; 2010, s. 451).

3.7 Důsledky šikanování

Veškeré násilí v jakékoliv podobě má na oběti negativní dopad. Důsledky mohou být krátkodobé, dlouhodobé až celoživotní. Reálná zkušenost se šikanou přináší závažné poškození celé osobnosti, jak psychiky, tak i emocionální a sociální složky.

Dlouhodobý dopad na psychiku oběti se odvíjí od formy šikany, se kterou se oběť setkala. Pokud prošla všemi stádii, které jsou zmíněny výše, má dopad šikany na oběť celoživotní ráz. Ve čtvrtém a pátém stádiu oběť mohla projít brutální formou fyzického násilí, vyhrožováním smrtí, neustálým veřejným ponižováním. Tyto brutální způsoby manipulace a zacházení s lidmi má často ten nejhorší dopad a to sebevraždu. V dalším případě při dlouhodobé násilné šikaně může u oběti propuknout skutečný strach o život, kdy vzniká i panická hrůza ze zabítí. Mezi příznaky této paniky jsou různé psychosomatické obtíže, bolesti hlavy, poruchy spánku (Kolář, 2011).

V rámci dlouhodobých negativních vlivů šikany na osobnost patří různé vzniklé fobie (fobické úzkostné poruchy), obsedantně-kompulzivní porucha a také posttraumatická stresová porucha. Ta se projevuje různými psychickými a somatizujícími symptomy. Oběti mají častý sklon k depresivním poruchám (Kolář, 2011; Šolcová, 1995 in Vágnerová, 2012).

Dospělé osoby, které v rámci svého dětství šikanu zažili, uvádějí, že pocítili nejrůznější obtíže. U žen je to například velká nedůvěra k lidem, strach z poznávání nových lidí a strach z úspěchu. Muži mívají podobné problémy, které se navíc projevují i sklony k samotářství (Train, 2001).

3.8 Varovné signály

Šikanu je často velmi těžké a obtížné odhalit. Je tedy nutné jak pro pedagoga, tak i pro rodiče sledovat tzv. varovné signály, které lze vypožorovat například změnou v chování u dětí. Tyto signály jsou buď přímo alarmující, nebo signály nepřímo varující.

Přímé signály:

- anonymní zpráva učiteli,

- rodiče informují učitele,
- učitel se sám ocitne přímo v akci šikany (Kolář, 2001; Dařílek, 2013).

Nepřímé signály:

- zvýšená absence ve škole,
- zhoršení prospěchu, nesoustředí se ve vyučování,
- žák je osamocený, vyhýbá se šatnám, záchodům, vyhledává blízkost učitele o přestávkách,
- projevy outsidera,
- žák chodí s protrhaným oblečením,
- nerado chodí do školy (Kolář, 2001; Dařílek, 2013).

Varovné signály pro rodiče:

- za dítětem nedochází domů na návštěvy žádný spolužák,
- dítě je emočně labilní, smutné, depresivní,
- často mu nevychází kapesné,
- nedokáže vysvětlit původ svého zranění, roztrhaného oblečení,
- špatně usíná, objevují se u něho poruchy spánku (Kolář, 2001; Dařílek, 2013).

3.9 Strategie vyšetřování

Šikana je velmi závažný násilný jev, který je nutné vždy vyšetřit a zajistit obětem pomoc. Tato podkapitola popisuje základní metody diagnostiky a vyšetřování šikany.

Motivem pro počátek vyšetřování šikany je, jak je výše zmíněno vypořádání určitých varovných signálů. Mezi důvody pro vyšetřování jsou převážně telefonické nebo anonymní informace od rodiče. Dále náhlé a nečekané odhalení samotné šikany nebo zoufalá reakce oběti, která navštíví sama učitele. Pokud tedy dojde k některému motivu pro začátek vyšetřování, je prvotně důležité odhadnout závažnost šikany jak pro oběť, tak pro celou skupinu a také stanovit formu šikany. Toto stanovení je důležité pro výběr následujícího vhodného postupu vyšetřování. Pedagog však musí myslet na to, že

neexistuje žádný univerzální způsob vyšetřování. Musí tedy brát ohled na reálné a individuální závažnosti daného případu (Kolář, 2011).

Mezi hlavní zásady správného postupu vyšetřování patří:

1. chránit zdroj informací,
2. prozradit co nejméně o tom, co nám je nebo dosud není známo,
3. vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť,
4. všechny výpovědi zaznamenat (Říčan, 1995).

Vyšetřování počáteční a pokročilé šikany

Rozhovor je základní vyšetřovací metodou, která nám pomůže zjistit potřebné informace při vyšetřování. Během rozhovoru, jak s obětí, tak s informátory je důležité pozorovat jejich chování a vnímat také atmosféru ve skupině. Důležitým faktorem, se kterým se pracuje, je zjištění, zda se jedná o šikanu počáteční nebo pokročilou. Při počáteční formě, tedy prvním až třetím stádiu nejsou normy agresorů přijaté všemi členy skupiny. Při šikaně pokročilé jsou normy a hodnoty skupiny zcela narušeny (Kolář, 2011).

Mezi fakta, která nám při rozhovoru pomohou zjistit, zda se jedná o šikanu počáteční či pokročilou řadíme:

- závažnost a častost agresivních projevů,
- závažnost dopadů šikany na oběť,
- doba, po kterou šikanování trvalo,
- počet obětí a agresorů,
- pozitivní postoje k šikaně (Kolář, 2011).

Pokud jsme při pozorování a rozhovorech zjistili, že se jedná o šikanu v počáteční formě, lze šikanu vyřešit v rámci školy a pomocí výchovného poradce a školního metodika prevence najít optimální řešení. V případě šikany v pokročilé formě je nutné okamžitě zajistit obětem ochranu, nedělat zásadní kroky ve vyšetřování, ale obrátit se na odborné pracoviště (Kolář, 2011).

Při vyšetřování pokročilé formy šikany se volí vnitřní a globální formy vyšetřování. Využívají se různé sociometrické testy celé skupiny (dotazník specifických sociálních rolí, peer-nomination, Hrabalův sociometrický test SO-RA-D). Je důležité odborné speciálně pedagogické a psychologické vedení vyšetřování (Kolář, 2011; Bendl, 2003).

Strategie první pomoci

Kolář (2001) vytvořil základní schéma pro vyšetřování šikany, které nazval „strategie první pomoci“. Obsahuje základních pět kroků, které lze využít v jakékoliv formě a stádiu šikany:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků – v rámci skupiny si vytipujeme žáky, kteří budou ochotni pravdivě vypovídat.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace oběti a agresorů; chybou také bývá společné vyšetřování svědků a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem – nikdy se nesmí oběť ponechat svému osudu.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Tato základní strategie nám pomůže zmapovat základní symptomy šikany. Během toho vyšetřování je třeba nalézt odpovědi na otázky typu: „Kdo je obětí?; Kdo je agresorem?; Co, kdy, kde a jak dělali agresori s obětí?; Jak dlouho šikanování trvá?“. Výpovědi, případně odpovědi na dané otázky je třeba pečlivě zapsat a zpracovat. Velmi důležité je zpracování přehledu hlavních typů účastníků šikany (agresorů, iniciátorů a aktivních účastníků, oběti) a údaje o průběhu šikany (Bendl, 2003).

3.10 Prevence šikany

V poslední části kapitoly „Šikana“ se budeme stručně zabývat významem prevence a možnostmi preventivního působení především ve školách a školských zařízeních.

Prevence je „*soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálně-patologickým jevům*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 218).

Pro školní prostředí vytvořil Kolář (2001, s. 198) model ucelené prevence, které obsahuje základní pojetí k prevenci. Navržené schéma odpovídá podmínkám a kompetencím škol, které spolu s dalšími odborníky vytváří model preventivního působení. Schéma prevence má celkem sedm vrstev:

1. Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.
2. Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.
3. Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálněpedagogickými centry, diagnostickými ústavy, jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry.
5. Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.
6. Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů.
7. Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi.

3.10.1 Druhy prevence

V rámci šikanování je v současné době nejvíce rozšířena prevence primární a sekundární, složka terciární je stále ve vývoji (Bendl, 2003).

Primární prevence je základem v situacích, kdy k šikaně ještě nedošlo. Součástí je především výchova harmonické osobnosti dítěte, v jeho informovanosti, včetně poskytnutí informací rodičům, pedagogům a široké veřejnosti. Vhodnými a účinnými prostředky jsou v rámci školy vytvoření třídní samosprávy, školního parlamentu. Základem však pro předcházení šikany je vytvoření a budování otevřených a přátelských vztahů v třídním kolektivu a celkové školní komunitě (Bendl, 2003).

Sekundární prevence je realizována v době, kdy k šikanování již došlo. Je nutné zvolit vhodná opatření, která zajistí, aby k těmto negativním jevům nadále nedocházelo. Mezi prostředky sekundární prevence řadíme diagnostiku, vyšetření šikany, pedagogická a psychologická opatření (Bendl, 2003).

Terciární prevencí se rozumí možnost větší spolupráce školy a speciálních pracovišť (středisko výchovné péče, středisko sociální prevence, pedagogicko-psychologické poradny). Tato spolupráce by spočívala především v možnosti pracovat

nadále s agresory, které je často nutné přemístit od jiné školy nebo školského zařízení. Nezbytnou součástí této prevence je také práce s oběťmi, které mohou dlouhodobě trpět vážnými důsledky šikany. (Bendl, 2003).

4 Kyberšikana

V současné době zažívají počítačové technologie velký rozkvět. Počítač a internet se dostávají do každé domácnosti a lidé jsou obklopeni možnostmi, které svět technologií a především internetu nabízejí. Tento svět je světem různých možností, jak se spojit s lidmi, kteří jsou od nás vzdálení přes půlku planety. Nabízí možnosti seznámit se s lidmi z různých krajin. Můžeme díky němu cestovat pomocí videí, fotografií a při tom nemusíme vyjít z bezpečí našeho domova.

Internet přináší do našeho života mnoho pozitivních věcí. Avšak jako jakákoliv dobrá věc se dá negativně využít s cílem někomu ublížit. V případě internetu je zde i velké riziko toho, že se setkáváme se situací, kdy děti mají často větší znalosti a dovednosti v internetovém prostředí, než jejich rodiče.

Děti využívají internet a počítač k aktivitám, které jsou v dnešní době považovány za normální. Velký prostor je věnován různým počítačovým hrám, virtuální komunikaci, formou chatování a také k sdílení osobních informací, které poskytují často i cizím lidem. Všechny tyto rizikové kroky, které na internetu dělají, často vedou až k násilnému chování prostřednictvím internetu, které má podobné rysy a důsledky jako je násilí v reálném životě.

Tato kapitola poskytuje základní přehled o formách, charakteristikách a důsledcích tohoto jevu, kterým je kyberšikana.

4.1 Vymezení pojmu

„Termínem kyberšikana označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození obětí“ (Krejčí, 2010, s. 3).

Podle Kowalskeho (2008) je kyberšikana specifický druh šikany, který využívá současné moderní technologie jako je internet nebo mobilní telefon za účelem ublížení jiné osobě. Mezi prostředky kyberšikany řadí výhrůžné SMS, telefonáty nebo e-maily, případně vytváření webových stránek s obsahem, který má oběť urazit nebo zesměšnit.

Kyberšikana zahrnuje různé prostředky jako je online obtěžování a ubližování, agresivní chování a napadání, krádež identity, zveřejňování cizích soukromých informací (Williard, 2006 in Krejčí, 2010).

Metodický pokyn⁹ ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení a jeho příloha ke kyberšikaně¹⁰ vymezuje kyberšikanu jako jednu z forem psychické šikany s využitím ICT (informačních a komunikačních technologií), především mobilních telefonů a internetu. Jedná se o úmyslné chování, kdy je oběť napadána s cílem ji záměrně ohrozit nebo ublížit.

V zahraniční literatuře se v rámci kyberšikany setkáme s termíny cyber bullying, digital bullying nebo internet bullying. Někteří autoři (Rogers, 2011; Hulanová, 2012; Eckertová, Dočekal, 2013) mezi formy kyberšikany řadí například sexting, happy slapping, kybergrooming nebo kyberstalking. V rámci této bakalářské práce jsou však tyto jevy popsány v samostatné kapitole z důvodu komplexního a přehledného pojetí rizikového chování na internetu. Kolář (2011) zdůrazňuje, že je potřeba tyto příbuzné fenomény od kyberšikany odlišovat.

4.2 Prostředky kyberšikany

Mezi základní prostředky, kterými je kyberšikana realizována jsou pro běžné občany přirozenou součástí jeho života. Jsou to mobilní telefon a počítač. Člověk, který se dostane k těmto předmětům, které nám současná doba nabízí, dostane do rukou nejen věci pro běžnou potřebu, ale zároveň i mocnou zbraň se kterou může někomu ublížit. Lidé si tohoto rizika často neuvědomují, především v případě, že může být ublíženo i jim samotným. Proto je velmi důležité, aby lidem, zvláště dětem a dospívajícím byly určeny pravidla zacházení s těmito přístroji. Důležitým faktorem pro pohyb v kyberprostoru je schopnost určit si hranice toho, co o sobě chci a potřebuji sdělit v rámci sociálních sítí.

Výzkum E-bezpečí (Kopecký, 2013) provedený v roce 2013, který se zabýval rizikovým chováním na internetu u studentů pedagogické fakulty UP v Olomouci ukázal, že většina studentů zveřejňuje v prostředí internetu základní osobní údaje (jméno a

⁹ Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/30376>

¹⁰ Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/20282>

příjmení, fotografie obličeje a e-mail). Dále více než polovina dotázaných (53,65%) byla oslovena neznámým člověkem s žádostí o zaslání fotografie obličeje. Tuto žádost akceptovalo 70,83% studentů. Tento výzkum dokazuje, že ani studenti vysoké školy si nejsou pravděpodobně plně vědomi rizik vyplývajících z virtuální komunikace.

Mezi základní prostředky kyberšikany patří:

- Textové zprávy – zprávy s výhružným nebo útočným obsahem; v rámci kyberšikany může jít o opakované, vytrvalé zasílání zpráv oběti velkého množství.
- Fotografie nebo videoklipy pořízené kamerou mobilních telefonů – současné mobilní telefony jsou schopny zachycovat pomocí fotografie nebo videí oběť, která je v danou chvíli zahanbena. Tato fotografie, video je dále online rozesíláno dál. Jednou z těchto forem je „happy slapping“, tedy nahrávání a následné sdílení videí fyzického útoku na oběť.
- Mobilní telefonáty – součástí kyberšikany je i opakované prozvánění, kterou oběť obtěžuje.
- E-maily – agresori vytvářejí falešné e-maily a zasílají oběti anonymní výhružné zprávy. V rámci tohoto způsobu elektronické komunikace je také velmi riskantní otevírání e-mailů bez jasného adresáta. Tyto zprávy mohou obsahovat počítačový vir.
- Chatovací místnost – je součástí běžné virtuální komunikace, která se však může stát prostředkem pro vyhrožování a zastrašování.
- Instant messaging – IM je v současné době velmi rozšířenou službou. Hovoříme zde o komunikaci v reálném čase prostřednictvím ICQ nebo Skypu, kterou lze využít k slovnímu útoku na jedince, posílat on-line vyhrožující zprávy, nebo kompromitující fotografie či videa.
- Sociální sítě – specifická služba, která nabízí možnost sdružování různých lidí bez fyzického kontaktu. Umožňuje sdílení fotografií, videí, osobních údajů, které lze i negativně využít.
- Internetové stránky – pomocí těchto prostředků je možné vytvořit o oběti blogy a stránky, které mají za cíl ji veřejně ponížit (Rogers, 2011; Hulanová, 2012).

4.3 Druhy kyberšikany

Kyberšikana se od klasické šikany liší v tom, že se při ní agresor a oběť fyzicky nesetkávají. Agresor při útoku používá různé prostředky, které mu sám internet nabízí. Oběť si není často ani vědoma, že je součástí nějakého útoku, resp. kyberšikany. Může brát útok, pouze jako nevinný žert, který má negativní důsledky.

Mezi základní druhy kyberšikany řadíme: nářez (flaming), obtěžování (harassment), pomlouvání (denigration), předstírání (impersonation), prozrazení (outing), podvod (trickery), vyloučení (exculsion) (Rogers, 2010; Vašutová, 2010).

Flaming neboli nářez je výrazem pro použití útočných, agresivních a urážejících prvků komunikace především v různých internetových a chatovacích místnostech.

Obtěžování (harassment) jako další forma kyberšikany je typická například opakovaným odsíláním útočných a urážlivých zpráv. Uskutečňuje se prostřednictvím e-mailů, SMS zpráv, komunikace v rámci chatu na specifických chatovacích webových stránkách nebo také na sociálních sítích.

Charakteristickým rysem pomlouvání (denigration) je odesílání a zveřejňování informací o druhé osobě, oběti. Jedná se o informace verbální, zvukové nebo obrázkové. Typickým prostorem pro realizaci této formy kyberšikany jsou sociální sítě.

Využívání identity druhé osoby tedy předstírání (impersonation), je způsob který se projevuje posíláním materiálů a komentářů pod cizím jménem. Útočník si buď vytvoří falešný profil a vydává se za někoho jiného, nebo se zmocnil přístupového hesla oběti. V druhém případě dostává do rukou veškeré osobní informace, které později může negativně využít.

Prozrazením (outingem) se rozumí sdělování cizích osobních informací a tajemství bez souhlasu od dané osoby. Často se to děje v rámci pomluv, kdy se využije některá citlivá informace o oběti, která se v rámci šíření mezi ostatní přemění na negativní působení proti vůli osoby.

Podvod (trickery) se zakládá na přesvědčení oběti k prozrazení a odeslání citlivých osobních informací nebo fotografií a její následné zveřejnění a šíření na internetu.

V rámci kyberšikany lze uskutečnit vyloučení (exculsion). Jedná se o záměrné vyloučení osoby ze skupiny na sociální síti. Při současném silném vlivu těchto nových médií je pro mladého člověka vyloučení například z online třídní skupiny velmi emocionálně prožíváno (Rogers, 2010; Vašutová, 2010).

4.4 Charakteristika protagonistů kyberšikany

Specifickým rysem kyberšikany je anonymita. Tento druh šikany probíhá „v off-line“ podobě. Pro agresora to je velkou výhodou, jelikož se tak často zbavuje osobní odpovědnosti vůči oběti, kterou nevidí. Díky velkým možnostem internetu se agresorům dostává do rukou i velké množství a způsobů pro násilné chování. Kyberšikana je specifická v tom, že na rozdíl od klasické šikany je modifikovaná role agresora a oběti, která se velmi lehce může prohodit (Hulanová, 2012).

Základní charakteristika agresora se moc neliší od agresora klasické, tradiční šikany (viz kap. 3.5 a 3.6). Odvíjí se to od toho, že kyberšikana a šikana spolu úzce souvisejí. Klasická šikana se projevuje v rovině fyzické a psychické, kdežto kyberšikana pouze v rovině psychické. Protagonisté šikany, tedy agresor nebo oběť jsou velmi často i protagonisty kyberšikany (Krejčí, 2010).

Již zmíněná anonymita je pro útočníka velkým motivačním prvkem pro kyberšikanu. Dává mu pocit bezpečí a odpoutává od sebe strachu z dopadení. V rámci pohybu ve virtuálním online prostředí se útočník pohybuje pod falešným jménem, přezdívkou, nickem. Využívá také vytváření falešných profilů, případně odcizení identity. Tyto kroky útočníkovi dávají větší prostor pro jeho subjektivní pocit anonymity na internetu a možnost manipulace s kýmkoliv na internetu. Pachatelé, útočníci se také často pokoušejí za sebou tzv. „zamést stopy“ jak ve virtuálním, tak i v reálném světě, kdy využívají různá veřejná místa, jako jsou počítačové místnosti ve školách, veřejných knihovnách nebo internetových kavárnách. Při použití těchto veřejně přístupných míst, si zajistí ztížení případného dopadení. Pro útočníka je však anonymita na internetu pouze subjektivním pojetím, jelikož ve virtuálním světě za sebou zanecháváme množství tzv. „kyberotisků“ a datových stop, které jsou vysledovatelné (Krejčí, 2010).

V rámci věkové charakteristiky útočníků mají velký sklon ke kyberšikaně děti staršího školního věku, kteří velmi rádi experimentují. V rámci současné doby tyto děti dobře ovládají moderní počítačovou technologii, mají celkově vysokou počítačovou gramotnost a potřebu dokázat okolí své schopnosti (Kopecký, 2008).

Obětí kyberšikany se může stát kdokoliv. Výzkumy dokazují, že obětí se často stávají děti, které jsou na trávení svého volného času na internetu téměř závislé. Velkou část svých „přátel“ získávají právě ve virtuálním prostředí a následkem toho mají menší zkušenost s reálnými sociálními kontakty. Nejčastěji mají vytvořený účet na některé ze známých sociálních sítí jako je Facebook, Libimseti.cz nebo MySpace. I přes to, že tráví spoustu času na internetu, tak nejsou obeznámeny s jejími riziky a běžně zveřejňují své osobní informace na svých profilech, což vede k větší pravděpodobnosti, že se stanou obětí kyberšikany (Kopecký, 2009).

V rámci klasické šikany je útočníků většinou jen několik jedinců, popřípadě skupina dětí. Kyberšikana s sebou přináší nový typ protagonistů šikany a to je publikum. Součástí publika se může stát každý uživatel internetu. Jsou to lidé, kteří nejenom přihlížejí aktu kyberšikany, ale také danou nahrávku, video nebo fotografii dále sdílejí, komentují. Tímto činem se sami stávají sekundárními agresory, čehož si většinou nejsou sami vědomi. Získávají tak roli diváků, tak i šířitelů kyberšikany. Je to způsobeno tím, že si lidé nejsou vědomi původu nahrávky, videa nebo fotografie a volně šíří a sdílejí na sociálních sítích. Následkem toho je masivní zhlédnutí, které zapříčiní negativní důsledky pro oběť (Vašutová, 2010; Krejčí, 2010).

Nejčastějšími protagonisty šikany, jak útočníky, tak i oběťmi jsou žáci základních škol. Je však důležité také zmínit další protagonisty kyberšikany a to samotné učitele, kteří se čím dál tím častěji samy stávají oběťmi. Je to často důsledkem špatného postavení pedagoga ve třídě, kdy není brán jako autorita, která je respektována jak žáky, tak i rodiči. Pokud se učitel stane obětí kyberšikany, neznamená to rozhodně, že jako pedagog selhal. Pouze se stal v důsledku momentálních okolností obětí, kterou se může stát kdokoliv. Motivem žáků pro útok na učitele je touha po pomstě za zdánlivé nebo skutečné křivdy, případně pouze snaha utéct nudě. Tento konflikt, který není v počátku vyřešen, se může s rostoucí provokací přesunout až za hranice třídy a rozšířit se na sociální síť, kde jsou o učiteli šířeny pomluvy, urážky (Kopecký, 2009; Dočekal, Eckertová, 2013).

4.5 Důsledky kyberšikany

Negativní důsledky kyberšikany se prolínají s důsledky klasické, tradiční šikany. Působení veškerých sociálně patologických jevů ve virtuálním světě mají za následek snížení sebeúcty, sebepojetí a sebehodnocení dítěte, pocitu bezpečí. Dalším následkem jsou například depresivní stavy, pocity deprese a bezmoci, sklíčenosti. V rámci školy klesá výkonnost a také celková vzdělávací školní úspěšnost. Kyberšikana na rozdíl od tradiční šikany může u oběti vyvolat mnoho více negativních emocí. Oběti se často cítí frustrované a rozčilené a mohou samy psychicky nebo verbálně zaútočit. Jiní se mohou cítit pohoršení a ponížení z důvodu zveřejňováním jejich fotografií (Gajdošová, 2011).

U oběti se může projevit plačtivost, dlouhotrvající smutek. Objevují se i psychosomatické problémy ve formě bolesti břicha nebo hlavy. U dlouhotrvající kyberšikany je následkem změna fyzický projevů. Mezi ně patří například dlouhodobé vyčerpání organismu, nechutenství k jídlu a změna hmotnosti, celkové oslabení imunity. Důsledkem dlouhodobé frustrace mohou být až sklony k sebepoškozování nebo dokonce pokusy o sebevraždu (Gajdošová, 2011; Vašutová, 2010).

4.6 Řešení kyberšikany

Pro pedagogy je velmi důležité rozpoznat, zda ke kyberšikaně dochází na půdě školy nebo v domácnosti, kde žák žije a bydlí. Kybernetický svět totiž přesahuje možnosti a působnost školy a tak je složité vyřešit možnosti pomoci. Škola musí řešit kyberšikanu v jakémkoliv případě. Pokud se kyberšikana děje v době vyučování je povinná zajistit léčbu. Poté je za zvážení pedagoga, resp. školního metodika prevence, zda je na základě diagnostiky škola schopna řešit kyberšikanu sama nebo se musí obrátit na odborné pracoviště. V rámci scénářů vyšetřování a využití kázeňských trestů se řešení kyberšikany neliší od šikany tradiční. Vše je v kompetenci školy. Pokud však kyberšikana žáků neprobíhá přímo během výuky nebo na půdě školy, tak přímo tuto šikanu neřešíme. V tomto případě je velmi náročné kyberagresora postihnout a potrestat z důvodu nekompetentnosti školy. Škola by však měla pomoci těmto ohroženým dětem formou doporučení jak se ochránit a kam se obrátit (Kolář, 2011).

Při řešení kyberšikany však můžeme narazit na několik problémů, kterými jsou například těžké rozpoznání a identifikace anonymního pachatele, zablokování poškozujícího materiálu a zabránění v rozšíření poškozujícího obsahu pomocí sekundárních pachatelů (Krejčí, 2010).

Mezi praktická východiska léčby kyberšikany podle Koláře (2011) řadíme:

1. Využívání časté propojenosti kyberšikany s tradiční šikanou, kdy se role protagonistů školní šikany přenášejí i do kyberprostoru.
2. Dobrou počítačovou gramotnost. Při řešení kyberšikany je potřeba odpovídající technická, počítačová připravenost.

4.7 Prevence kyberšikany

Mezi základní způsob prevence je dostatečná znalost a povědomí o samotné kyberšikaně. Pokud budeme znát způsoby útoku ve virtuálním světě, resp. o kyberšikaně (co to je, její formy, způsob útoku a možnosti pomoci), budeme se moci lépe připravit na případné napadení a následné řešení. Jako účinná forma prevence je poučit dítě o těchto rizicích v době, kdy se samo stane součástí kyberprostoru. Tedy v dobách, prvotní manipulace s počítačem a přístupu na internet (Krejčí, 2010).

Mezi základní prostředky primární prevence na školách je například využívání služeb různých organizací, jako je například E-bezpečí, Národní centrum bezpečného internetu nebo projekt Minimalizace šikany.

E-bezpečí je celorepublikový projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání a výzkum v rámci rizikového chování na internetu. Projekt je součástí Centra prevence rizikové virtuální komunikace na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s dalšími institucemi. Je zaměřený především na kyberšikana a sexting, kybergrooming, kyberstalking a stalking, a rizika sociálních sítí. Mezi základní činnosti projektu patří terénní práce s různými skupinami (žáci základních škol, učitelé, metodici

prevence, policisté a rodiče), přednášková a preventivně vzdělávací činnost. Přednášky, besedy a lekce, které využívají různé modelové situace a skutečné kauzy.¹¹

Národní centrum bezpečného internetu provádí preventivní a osvětovou činnost o rizicích internetu. Zároveň poskytuje dětem psychologickou a sociální pomoc v osvojování si zásad správného chování a užívání internetu.¹²

Projekt Minimalizace šikany má za cíl ukázat cestu, jak snížit výskyt šikany a kyberšikany na českých školách, vytvářet a nabízet školám programy pro prevenci. Důležitou součástí projektu je také rozšíření povědomí o šikaně a připravit pedagogy na možnosti setkání se s šikanou na půdě své školy. Vychází z poznatků a zkušeností předního českého psychoterapeuta a etopeda v oblasti šikany Dr. Michala Koláře.¹³

4.8 Zvláštnosti a společné rysy šikany a kyberšikany

Kyberšikana a klasická šikana, resp. psychická nepřímá šikana má společné základní rysy, mezi něž patří především základní motiv, a to někomu ublížit. Mezi další rysy řadíme záměrnost, opakovanost, forma psychického násilí, způsobují trauma, narušují identitu a osobnost oběti. Kyberšikana je také často součástí klasické školní šikany, nebo začíná jako doprovodný projev (Krejčí, 2010; Kolář, 2011).

Mezi rozdíly lze zařadit především pojetí místa a času, kdy klasická šikana se odehrává především na půdě školy v osobním přímém kontaktu, kdežto kyberšikana může probíhat kdekoli a kdykoli a odehrává se bez přímého fyzického kontaktu v kyberprostoru (Kolář, 2011; Krejčí, 2010).

Velký rozdíl v těchto dvou formách psychického násilí je charakter agresora a oběti. Agresor v klasické šikaně je reálná fyzická osoba, pachatelem kyberšikany je často anonymní uživatel internetu s dobrou znalostí informační a komunikační technologie. Charakter oběti v kyberšikaně je specifický v tom, že sociální status zde nehraje žádnou roli z důvodu častého anonymního výběru oběti pachatelem v kyberprostoru. Nezáleží tedy

¹¹ KOPECKÝ, K. a kol. Informace o projektu. Dostupné z <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>

¹² Dostupné z <http://www.saferinternet.cz/o-nas/10-o-nas.html>

¹³ Dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/o-nas>

na věku, pohlaví, postavení jedince v skupině a jeho oblíbenosti. Obětí kyberšikany se může stát kdokoliv (Krejčí, 2010; Hulanová, 2012).

Dopad a důsledky na oběť kyberšikany jde hůře rozpoznat z důvodu absence fyzických náznaků (modřiny, odřeniny, popáleniny) jako je tomu u klasické, fyzické přímé šikany. Oběť kyberšikany se s agresorem nesetkává tváří tvář a nedochází tak k osobnímu přímému kontaktu. Agresor tedy nemá možnost vidět dopad svého útoku na oběť a to je častý důvod k přitvrzování agresivity. Důležitým rysem kyberšikany je menší možnost obrany před agresorem což způsobuje u oběti pocit beznaděje (Krejčí, 2010).

Charakteristickým prvkem klasické šikany je jeho opakovanost. U kyberšikany tomu zcela nemusí být. Stačí jeden urážející e-mail, SMS zpráva, která se zaznamená v internetové, virtuální paměti a oběť může mít až po celý život připomínku svého útoku na svou osobu. Je to způsobeno častou nemožností zcela vymazat obsah sdílený na internetu a zabránění jeho opětovného uložení do paměťové stopy v kyberprostoru (Hulanová, 2012).

5 Rizikové chování na internetu

Kyberšikana se sextingem, kybergroomingem, kyberstalkingem a dalšími jevy představují společně rizikové jevy, které se v prostředí Internetu vyskytují. V ohrožení je v podstatě každý člověk, který se v kyberprostoru pohybuje. Mezi rizikovou skupinu, která je však více ohrožena, jsou děti. Důvodem je způsob využívání volného času dětí, které čím dál tím více zaplňují tento čas „brouzdáním“ na Internetu. Dalším rysem dětí, jako obětí nebezpečí na internetu je nezkušenost, omezená schopnost bránit se a také často velká důvěřivost. Děti lehce mohou podlehnout planým slibům, které jim anonymní uživatel virtuální komunikace slíbí a v počátku nevinná konverzace se může změnit v nebezpečí.

Tato kapitola popisuje rizika, která s sebou přináší nezodpovědné užívání Internetu, která mohou dětem přinést velmi negativní psychické důsledky, ale také celkové ohrožení zdraví a někdy i života.

5.1 Základní vymezení

Pro snadnější studium rizikových jevů na Internetu je třeba si vymezit základní pojmy jako je rizikové chování, Internet a jeho specifika.

5.1.1 Rizikové chování

Rizikové chování je takové chování, které v jeho důsledku dochází k jasně prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních a výchovných rizik pro jedince samotného nebo pro celou skupinu, společnost (Miovský, 2010).

Mezi koncepty rizikového chování podle Miovského (2010) se nejčastěji řadí:

- záškoláctví,
- šikana a extrémní projevy násilí,
- extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- rasismus a xenofobie,
- negativní působení sekt,

- sexuální rizikové chování,
- závislostní chování (adiktologii),
- dále zde řadíme oblast poruch příjmu potravy a okruh poruch a problémů spojených se syndromem CAN.

5.1.2 Specifika internetu

Pro pochopení vzniku a charakter průběhu rizik virtuální komunikace, je třeba se zaměřit na Internet, jako prostředek a prostor pro realizaci tohoto druhu násilí a kriminality.

Internet si prošel svým specifickým vývojem. V počátku byl využíván především pro vojenské účely, obchodování a výzkum (Hulanová, 2012). Dnes si v podstatě většina lidí není schopna si svůj život bez Internetu představit. Je prostředkem pro komunikaci, nakupování, vzdělávání, zábavu, seznamování nebo sex.

Prostřednictvím Internetu se komunikace v mezilidské komunikaci stala rychlejší a jednodušší. Prostředky Internetu jako je chat, sociální sítě umožňují komunikaci mezi vzdálenými lidmi, nabízí možnost seznámení se s různými kulturami. Tímto umožňuje komunikaci různých a odlišných lidí, kteří by se v reálném světě nemuseli setkat. Internet tak narušuje hranice jak geografické, tak i generové, sociální, rasové a náboženské (Hulanová, 2012).

Internet je velmi specifický svým jazykem. Jelikož vznikl v USA, je jeho hlavním mezinárodním jazykem jazyk anglický, který se vývojem samotného Internetu mění také. Mnoho různých jazykových výrazů a slovních spojení, které se používají v kyberprostoru, proniklo do všech jazyků (Hulanová, 2012).

5.2 Sexting

Nový fenomén, který je podle Kopeckého (2009) spojen s využíváním různých informačních a komunikačních technologií. Původ slova je od slova atextování, tedy elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií nebo videa se sexuálním obsahem. Tyto záznamy jsou dále zveřejňovány na internetu, především na sociálních sítích. Sexting podporuje rozšiřování pornografie mezi dětmi a mladistvými, které je však nezákonné.

Sexting, i přesto že se řadí mezi rizikové chování na internetu je z větší části realizován dobrovolně a z vlastní vůle oběti. Virtuální prostor nabízí mnoho možností pro odreagování a dospívající často podléhají disinhibičnímu vlivu a ztrácejí tak zábrany. Zapomínají také na možnosti negativních důsledků svého chování. Oběť nepředpokládá, že by příjemce záznamu obsah nějak zneužil. Sexting je často projevem důvěry a důkazem lásky (Kopecký, 2012; Šmahel, 2003).

Intimní materiály lze však také získat s využitím prostředků jako je vydírání a vyhrožování. Útočník těmito způsoby kompromitující materiály od oběti získá a dále využije například k veřejnému ponížení. Tyto materiály mohou také vzniknout bez vědomí oběti, kdy jsou získány s využitím omamných látek při různých večírcích (Kopecký, 2012).

Sexting, jako velmi rizikové chování s sebou přináší spoustu rizik z několika důvodů:

- potencionálním útočníkům oběť dává k dispozici citlivé materiály, které mohou zneužít proti ní,
- tento materiál může být na internetu umístěn dlouho dobu, nebo i po jeho smazání může být použit opětovně,
- oběť může být vystavena sexuálními útokům a harašením.¹⁴

V českých podmínkách se každý případ sextingu řeší individuálně, některé případy jsou vyhodnoceny jako přestupek, jiné jako trestný čin (záleží na druhu fotografií a způsobu jejich pořízení), u mladistvých osob může být sexting považován za trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže. Některé případy sextingu lze také řešit občansko právní cestou.¹⁵

5.3 Kybergrooming

Kopecký a Krejčí (2010, s. 14) definují kybergrooming jako „*chování uživatelů (predátorů, kybergroomerů), které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní*

¹⁴ Dostupné z <http://www.sexting.cz/>

¹⁵ Tamtéž

schůzce. Výsledkem této schůzky může být sexuální zneužití oběti, fyzické násilí na oběti, zneužití oběti pro dětskou prostituci, k výrobě dětské pornografie“.

Mezi charakteristickými rysy kybergroomingu řadíme především to, že je vázán na synchronní a asynchronní komunikaci prostřednictvím chatu, internetových seznamek a instant messengerů (ICQ, Skype). Dále na časové rozpětí manipulace s dítětem, které může trvat až několik let (Kopecký, 2010; Hulanová, 2012).

Oběťmi kybergroomingu jsou nejčastěji děti, především dívky ve věku 11 – 17 let. Tyto děti, jako uživatelé internetu se hodně vyskytují v online komunikačních platformách, kde navozují nové virtuální kontakty. Děti a mládež jsou náchylnější z důvodu toho, že nemají rozvinuté sociální dovednosti a dostatečnou životní zkušenost. Mezi nejčastější oběti patří děti s nízkou sebeúctou, emocionálními problémy, děti naivní a důvěřivé (Kopecký, 2010).

Kybergroomeři (útočníci) tvoří heterogenní skupinu, kterou tvoří lidé s vysokým sociálním statutem. V mnoha případech oběť pachatele zná a je na něm závislá. U většiny útočníků byl také diagnostikován patologický, pedofilní zájem o děti. Důvodem útočníků pro navazování kontaktu s dětmi je také strach z navazování vztahů s dospělými. Vztahy s dětmi jsou pro ně méně ohrožující a cítí se bezpečněji. Útočníci si mezi sebou navzájem vytvářejí sítě, které využívají k únosu dětí, zneužívání dětí a k výrobě dětské pornografie (Kopecký, Krejčí; 2010).

Psychická manipulace v rámci kybergroomingu trvá delší dobu. Tato doba je závislá na způsobu manipulace s dětmi. Proces manipulace podle Kopeckého (2010) prochází čtyřmi etapami:

1. Příprava kontaktu – kybergroomeři si vytváří falešnou identitu nebo autoritu (útočník jako představitel firmy, která nabízí dětem finanční pomoc, výlety), uvádí o sobě nepravdivé informace.
2. Kontakt s obětí, navazování a prohlubování vztahu – v této etapě útočníci využívají efekt zrcadlení (mirroring), kdy napodobuje oběť ve snaze prolomit její zábrany. Útočník má stejné zájmy, cítí se stejně a má stejné starosti. Dále se snaží o oběti získat co nejvíce osobních informací, včetně fotografie obličeje. Cílem útočníka je oběť nalákat na osobní schůzku s využitím různých úplatků. Pokud oběť získá u

kybergroomera důvěru, útočník se pokouší snižovat zábrany zaváděním sexuálního obsahu do konverzace.

3. Příprava na osobní schůzku – útočník disponuje diskriminujícími informacemi a osobními údaji o oběti a plánuje schůzku. Během této etapy využívá útočník různé techniky cílené manipulace jako je technika překonávání věkového rozdílu mezi útočníkem a obětí, dále vyhrožování a vydírání.
4. Osobní schůzka – osobní schůzka je hlavním cílem kybergroomera a zakončením předcházejících etap. Po prvotní schůzce útočník přitvrzuje manipulaci, která končí útokem na oběť ve formě sexuálního nebo fyzického útoku.

5.4 Kyberstalking

V současné době je mnoho nejen mladých lidí pronásledováno a dlouhodobě obtěžováno různými SMS zprávami, emaily, vzkazy na sociálních sítích. Tyto zprávy mají různý obsah, přes obyčejná sdělení až po výhrůžky. Tento jev se nazývá kyberstalking.

Před vymezením kyberstalkingu je třeba se zmínit o stalkingu jako takovém. Kopecký (2010, s. 24) stalking označuje jako „*opakované, dlouhodobé, systematické a stupňované obtěžování, které může mít řadu různých forem a různou intenzitu*“. Pokud je v rámci tohoto pronásledování využíváno ICT, hovoříme tedy o kyberstalkingu, který svými projevy, charakteristikou a typologií protagonistů vychází z tradičního stalkingu.

Nebezpečné pronásledování je úmyslné a systematické porušování osobní svobody jiného. Od 1. 1. 2010 je nebezpečné pronásledování v České republice trestným činem (§ 354 Trestního zákoníku, zákon č. 40/2009 Sb.). Cílem je navázání a udržování kontaktu s pronásledovanou osobou i přes její zjevný nesouhlas, které se projevuje sledováním, vyhledáváním osobní blízkosti, kontaktováním prostřednictvím elektronické pošty, mobilu, omezováním v obvyklém způsobu života, zneužitím osobních údajů, vynucováním si pozornosti. Toto jednání vzbuzuje v pronásledované osobě důvodnou obavu o život nebo zdraví, případně obavu o život a zdraví osob blízkých. Umanutost a posedlost některých pachatelů a pachatelek může trvat i několik let.¹⁶

¹⁶ Dostupné z <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/nebezpecne-pronasledovani/>

Mezi nejčastější projevy řadíme opakované a dlouhodobé pokusy obětí kontaktovat, demonstrace moci a síly stalkera (přímé a nepřímé výhružky, fyzické pronásledování, naplňování výhružek (ničení majetku, fyzické útoky), stalker se vydává za oběť (snaží se obrátit veřejné mínění na svou stranu a předstírá, že on sám je obětí trestného činu), snaha poškodit reputaci oběti formou šíření nepravdivých informací a pomluv (Kopecký, Krejčí; 2010).

Obětí se může stát kdokoliv. Věk, pohlaví, sociální status a postavení, vzhled nebo sexuální orientace nehraje významnou roli. Velmi často se však obětí stalkingu stávají známé osobnosti, jako jsou zpěváci, herci, politici nebo také bývalí partneři. Podle současných celosvětových výzkumů se obětí stalkingu stalo zhruba 10% lidské populace (Kopecký, Krejčí; 2010).

Charakteristika a typologie úročníku se zakládá na vztazích, které mezi stalkerem a obětí mohou nastat. Podle Kopeckého (2010, s. 4) to jsou vztahy kdy:

- a) Oběť stalkera osobně zná a ví, že on je osobou, která ji pronásleduje.
- b) Oběť stalkera osobně zná, ale neví, že on je osobou, která ji pronásleduje.
- c) Oběť stalkera osobně nezná (např. kyberstalkeri hledající své oběti na internetu).

Základní typologie stalkerů podle Mullen (in Kopecký, Krejčí; 2010) rozdělujeme podle motivace jejich chování. Často se stalkerem (kyberstalkerem) stává bývalý partner, který není schopen přijmout ukončený vztah. Nemusí se však vždy jednat primárně o partnerský vztah, ale také o vztah pracovní, terapeutický. Dále je to uctívač (touží po vztahu s osobou, která v něm upoutala pozornost), neobratný nápadník (útočníci sociálně neobratní, s malou schopností se seznámit přirozenou cestou, ale s vysokým sebevědomím až narcisistní, kteří se považují za neodolatelné bytosti), ublížený pronásledovatel (útočník kvůli svému skutečnému nebo fiktivnímu zranění touží po pomstě a pronásleduje svou oběť dokud nemá pocit, že nad obětí mám plnou moc), sexuální útočník (typickým znakem tohoto typu útočníka jsou sexuálně agresivní útoky, které usilují o fyzické nebo sexuální uspokojení), poblouzněný milovník (útočník věří, že je oběť do něj zamilovaná a často trpí akutní paranoiou), kyberstalker (tito útočníci navštěvují různá diskuzní fóra a chaty, kde se pod falešnou identitou snaží získat novou náhodou oběť).

5.5 Rizika sociálních sítí

Sociální sítě vznikly po potřebu lidí se sdružovat a vytvářet specifické skupiny. Internet a kyberprostor nabízí mnoho možností pro vytváření různých sociálních sítí, které jsou v současné době velmi rozšířené a oblíbené jako prostředek komunikace. Sociální sítě v prostředí Internetu využívají možnosti webových stránek, které označujeme jako sociální weby. Ty pracují s různými komunitami lidí, uživatelů, kteří se shromažďují na různých sociálních sítích a skupinách, které jsou vytvořeny podle jejich zájmu (Hulanová, 2012).

Původně byly sociální sítě určeny k setkávání lidí, diskusím a chatování. Později s rozvojem moderních technologií došlo k „boomu“ používání a sdílení multimédií. Sociální sítě se staly prostředkem k používání jiných služeb a staly se významným nástrojem k seznámení a udržování vzájemných vazeb.¹⁷

V současné době nejrozšířenější sociální sítě jsou Facebook, MySpace, Twitter, Google +. V rámci významné sociální sítě v ČR patří Lidé.cz nebo Spoluzaci.cz.¹⁸ Nejpopulárnější a nejrozšířenější sociální sítí v současné době je však Facebook. Například počet českých uživatelů se odhaduje na 4,2 milionů, což jsou zhruba dvě třetiny internetové populace v ČR.¹⁹

Sociální sítě se staly v posledních několika letech jednou z nejoblíbenějších aktivit uživatelů Internetu. Jednou z příčin této popularity je hledání nových kontaktů, sdružování lidí se společnými zájmy, jednoduchost a rychlý přístup k novým informacím.

Sociální sítě mají stejně jako kyberprostor své psychologické zvláštnosti. Bartlett (in Hulanová, 2012) mezi ně řadí například: rozvoj technických dovedností, sociální dovednosti (online komunikace může být pro osoby s ostychem pomocníkem pro zlepšování komunikace a vytváření sociálních vazeb), sociální srovnání (lidé mají možnost srovnávat se a porovnávat s druhými lidmi), zisk informací (sociální sítě poskytují možnosti pro diskusi nad různými problémy a tématy).

Mezi základní činnosti na sociálních sítích je vytváření profilů. Lidé na těchto profilech sdílejí o své osobě velké množství osobních informací, fotografií. Dochází tak

¹⁷ Dostupné z <http://www.bezpecnyinternet.cz/zacatecnik/socialni-site/co-jsou-socialni-site.aspx>

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Dostupné z <http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/technika/na-facebooku-jsou-uz-pres-ctyri-miliony-cechu/r~59b3dcee8cba11e3ab550025900fea04/>

k velké koncentraci osobních a citlivých údajů, které mohou být různým způsobem zneužity. Sociální sítě také mohou být prostředkem například pro kyberšikanu, sexting nebo kyberstalking.

Jako jeden ze způsobů rizikového chování na sociálních sítích můžeme zmínit současný fenomén a to zakládání prenatálních profilů na Facebooku. Tato sociální síť nabízí kromě svých rizik také pozitiva jako je například možnost navazování kontaktů a prostor pro sebe prezentaci v dobách, kdy jsou lidé v sociální izolaci. Tedy například v důchodovém věku nebo na mateřské, rodičovské dovolené. Budoucí matky, které mají potřebu prezentace vlastní osoby, ale hlavně prezentace svých potomků zakládají prenatální profily. Pod tímto termínem označujeme tedy profily dosud nenarozených dětí, uživatelů Facebooku. Na tomto profilu matky informují ostatní členy sociální sítě o průběhu těhotenství, porodu. Postupně nahrávají i fotografie z ultrazvuku, případně videonahrávky z porodu a dalšího vývoje dítěte. Prenatální profily jsou rizikové především z důvodu, že rodiče poskytují Facebooku celou řadu osobních údajů o svém dítěti; rodiče zakládají svému dítěti profil bez jeho svolení a osobního rozhodnutí; potenciálnímu útočníkovi sdělují důvěrné informace o dítěti, především celou řadu fotografií; prostřednictvím profilu často vyzrazují důvěrné informace o zdravotním stavu (Kopecký, 2012).

5.6 Další rizikové jevy

V předchozích částech kapitoly jsme si představily nejrozšířenější jevy, které se vyskytují při rizikovém užívání internetu. V této části se dále zmíníme o dalších rizikových jevech.

5.6.1 Kybersex

Vymezení kybersexu není jednoduché, lze ho však stručně vydefinovat jako vzájemné posílání zpráv sexuálního charakteru. Do této oblasti můžeme zařadit i sexuálně laděné chatování. Kybersex sebou může přinést spoustu pozitiv jako je uspokojení sexuálních potřeb. Rizikový je však v situaci, kdy je jednomu z protagonistů komunikace nepříjemná. Především z důvodu různých vulgarismů, urážek, nátlaku. Motivací jedince, který začne nějak obtěžovat svou oběť je především jeho sexuální uspokojení. Toto uspokojení je dosažené přes využívání a vykořisťování (Kopecký, 2008).

5.6.2 Hoax

Hoax můžeme přeložit jako falešnou zprávu, mystifikaci, podvod nebo poplašnou zprávu. V rámci kyberprostoru se nejčastěji setkáváme s označením poplašné zprávy, která varuje před neexistujícím nebezpečím. V tomto případě také obsahuje výzvu, která žádá další rozesílání mezi přátele (Kopecký, 2008).

Hoax pracuje s využíváním jazyka a základními principy mediální komunikace. Podává určitou představu o problému a obsahově je pak doprovázen o tzv. reálné osobní důkazy a logickými argumenty, které jsou ve většině případů však smyšlené (Kopecký, 2008).

O rizicích a negativních vlivech hoaxu mluví tehdy, pokud výrazně obtěžuje příjemce, dává nebezpečné rady, příliš zatěžuje internetové servery, prozrazuje osobní a intimní informace nebo poškozuje určitou osobu, instituci (Kopecký, 2008).

5.6.3 Netolismus

Pod pojmem netolismus označujeme závislost, závislostní chování na tzv. virtuálních drogách. Mezi tyto „drogy“ patří například počítačové hry, sociální sítě, internetové služby, televizi (Kopecký, 2011).

Je velmi často spojen s prostředím online her MMORPG (massively multiplayer online role play game), tedy online her s několika tisíci hráči v jednom virtuálním prostředí. Pokud se zaměříme na tyto hry tak zjistíme, že ve spojení a v kombinaci s dalšími internetovými službami jsou schopny uspokojit veškeré lidské potřeby. V případech fyziologických potřeb jsou uživatelé schopni je potlačit. Hráčům hraní těchto online her ve virtuálním prostředí umožňuje zažít častý opakovaný úspěch, který je v reálném světě někdy nemožný. Dalším lákavým činitelem pro hráče je způsob komunitního hraní, kdy se vytvářejí sociální skupiny, týmy hráčů. Velkým problémem v prostředí MMORPG her je neexistence konce hry, který způsobuje prohlubování potencionální závislosti. (Kopecký, 2011).

Hraní v online prostředí her není primárně nebezpečné, pokud vnímáme hru pouze jako součást virtuálního prostředí se svými pravidly. Pokud člověk přestane vnímat normy dané hrou a přenáší svůj prožitek a emoce i do reálného prostředí, můžeme hovořit o přímém ovlivňování našeho života (Kopecký, 2011).

Mezi základní příznaky patří:

- méně vykonané práce,
- pocit prázdnoty, když není člověk u počítače,
- ztráta kontroly nad časem stráveným u počítače,
- brzké vstávání k počítači nebo ponocování u počítače,
- rostoucí nervozita a neklid, když delší dobu nemůže hrát,
- kradení peněz na nákup her,
- stále více a více času potřebného k uspokojení ze hry,
- narušené vztahy s rodinou (Kopecký, 2011).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická, výzkumná část práce popisuje charakteristiku výzkumu, výzkumného vzorku, kritéria výběru vzorku. Dále předkládá výzkumné otázky a výzkumné hypotézy, které byly vytvořeny na základě dotazníkového šetření u žáků osmých a devátých tříd ZŠ. Hlavní součástí jsou výsledky a analýza výzkumu.

6 Metodologie výzkumu

Kapitola popisuje výzkumné otázky a cíle výzkumu. Dále vymezuje metody výběru výzkumného vzorku a získávání kvantitativních dat, jejich zpracování a analýzu.

6.1 Výzkumné cíle

Výzkum zaměřený na zkušenosti a znalosti šikany a kyberšikany u dětí si v deskriptivní rovině klade za cíl zjistit, jakou mají děti zkušenost s těmito jevy, jaké mají povědomí o těchto jevech a do jaké míry se chovají rizikově v prostředí internetu.

Dále bylo úkolem zjistit, zda je rozdíl v daných rovinách mezi žáky ZŠ ve městě a na vesnici. Zda tedy předpokladem pro výskyt a zkušenosti se šikanou nebo kyberšikanou je také místo bydliště a místo návštěvy školy.

6.2 Výzkumné problémy a předpoklady

Pro úspěšné výsledky pedagogického výzkumu je třeba postupovat po jednotlivých etapách. Mezi prvotní etapu řadíme stanovení problému, který spočívá v průběžné teoretické analýze a studia odborné literatury. Analýza nám poskytne možnost získat široké povědomí a znalosti potřebné pro výzkum dané problematiky. Dalším krokem je formulace problému a stanovení výzkumných otázek (Chráška, 2007).

Na základě studia odborné literatury jsme formulovali základní výzkumné problémy a otázky:

1. Jaké mají žáci zkušenosti se šikanou a kyberšikanou?
2. Jaké mají povědomí o těchto jevech?
3. Znájí žáci rozdíly mezi těmito jevy?
4. Ovlivňuje místo návštěvy školy míru zkušenosti s těmito jevy?
5. Kolik obětí šikany se setkalo také s kyberšikanou?
6. Na kterých sociálních sítích mají žáci nejčastěji své účty a profily?
7. Které osobní údaje sdílejí žáci na internetu nejčastěji?

Podle zmíněných výzkumných problémů byly stanoveny výzkumné předpoklady, resp. hypotézy:

H1: Žáci, kteří se setkali se šikanou, se také setkali s kyberšikanou.

H2: Žáci mají znalosti o šikaně více než o kyberšikaně.

H3: Žáci ZŠ ve městě se setkávají se šikanou více než žáci ZŠ na vesnici.

H4: Žáci ZŠ ve městě se setkávají s kyberšikanou častěji než žáci ZŠ na vesnici.

H5: Žáci ZŠ ve městě využívají sociální sítě více než žáci ZŠ na vesnici.

6.3 Charakteristika výzkumu

6.3.1 Metoda výběru vzorku

Pro výběr výzkumného vzorku byla zvolena metoda příležitostného výběru, která umožňuje výzkumníkovi využívat příležitost pro jeho výzkum. Dále metoda záměrného výběru přes instituci, což je metoda, která využívá specifický typ služeb, která je určena pro cílovou skupinu, která nás v rámci výzkumu zajímá. Tento druh výběru je z hlediska času a nákladů pro badatele velmi efektivní (Miovský, 2006).

6.3.2 Charakteristika zkoumaného vzorku

Do zkoumaného vzorku byli vybráni žáci osmých a devátých tříd, kteří navštěvují ZŠ ve městě nebo na vesnici. Kritériem pro výběr dané ZŠ bylo následující:

- Městskou ZŠ musí navštěvovat více než 500 žáků, sídlit ve městě, které má více než 20 000 obyvatel.
- Vesnickou ZŠ musí navštěvovat maximální 200 žáků, sídlit v obci, která má méně než 1000 obyvatel.

Podle předložených kritérií byla vybrána ZŠ Tyršova v Novém Jičíně, což je město, které k datu 1. 1. 2013 má 24 188 obyvatel²⁰ a ZŠ v Klenovicích na Hané, která ke stejnému datu má 847 obyvatel²¹. Pro přehlednost uvádíme následující tabulku:

²⁰Dostupné z: < <http://www.novyjicin.cz/cz/rozvoj-mesta/profil-mesta/>

²¹Dostupné z: < <http://www.obce-mesta.info/obec.php?id=Klenovice-na-Hane-589608>

	ZŠ Tyršova Nový Jičín (město)	ZŠ Klenovice na Hané (vesnice)
Počet obyvatel	24 188	847
Počet žáků ZŠ	591 ²²	190 ²³

Tabulka č. 2: Počet obyvatel a žáků ZŠ

Výzkumu se celkem zúčastnilo 87 žáků ze dvou ZŠ. Rozdělení byli dále dle pohlaví, třídy a umístění školy. V úvodní části dotazníky byly položeny otázky, které nám pomáhají se lépe orientovat v charakteristice výzkumného vzorku.

Rozdělení respondentů do dvou základních kategorií – vesnice/město vychází z odpovědí žáků.

V rámci výsledků výzkumu budeme používat pro rozdělení na ZŠ ve městě, na vesnici pracovní zkratky **V** (vesnice) a **M** (město).

Otázka č. 1: Má škola sídlí ve městě/ na vesnici

Sídlo školy	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Vesnice (V)	42	48
Město (M)	45	52

Tabulka č. 3: Sídlo školy

Otázka č. 2: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Kluk	23	55	25	55
Holka	19	45	20	45

Tabulka č. 4: Pohlaví respondentů

Rozložení pohlaví v jednotlivých ZŠ je percentilově stejné což nám umožňuje lepší předpoklad pro srovnávací analýzu.

²² Dostupné z: <<http://www.tyraska.cz/SiteCollectionDocuments/Vyrocnizpravy/Vyrocnizpravy%202012-2013.pdf>>

²³ Dostupné z: <<http://www.zsklenovice.cz/index.php/uredni-deska>>

Otázka č. 3: Věk respondentů

Věk	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
13 let	12	29	19	42
14 let	22	52	20	44
15 let	8	19	6	14

Tabulka č. 5: Věk respondentů

Výzkumný vzorek tvořili převážně 14letí žáci, kteří jak v kategorii V, tak i M převažovali (V 52%, M 44%). Můžeme však vyzorovat, že v M je na rozdíl od V také velký podíl žáků 13letých (42%).

Otázka č. 4: Navštěvovaná třída

Třída	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
8.	20	48	24	53
9.	22	52	21	47

Tabulka č. 6: Navštěvovaná třída

Respondenti byli dále rozděleni podle navštěvované třídy, tedy podle docházky do osmé nebo deváté třídy. Celkové výsledky jsou pro názornější přehlednost uváděny však pouze v kategoriích V/M.

6.3.3 Metoda sběru dat

Jako metodu sběru dat jsme si zvolili kvantitativní formu anonymního nestandardizovaného dotazníku.

Dotazník je často využívaná metoda pro zjištění různých informací a údajů. Je to způsob kladení otázek a následného získávání informací. Pomocí dotazníku jsme schopni shromáždit velké množství odpovědí při minimální časové náročnosti (Gavora, 2000).

V rámci dotazníku, který byl vytvořen pro výzkumné šetření, byly použity následující typy otázek a odpovědí:

- uzavřené - nabízejí již zhotovené odpovědi. Úkolem respondenta je označit jednu z nabízených možností,
- polouzavřené otázky – nabízejí jak zhotovenou odpověď, tak také otevřenou možnost (Gavora, 2000).

Mezi okruhy otázek patřila problematika, která zkoumala následující oblasti:

1. šikana (zkušenosti žáků se šikanou, povědomí a znalosti o šikaně),
2. kyberšikana (zkušenosti žáků s kyberšikanou, povědomí a znalosti o kyberšikaně),
3. rizikové chování na internetu (sdělování osobních informací na sociálních sítích).

6.3.4 Metoda analýzy a zpracování dat

Získaná data byla statisticky analyzována a zpracována do grafů. Grafy jsme vytvořili pomocí programu Microsoft Excel 2007. Data byla převedena do procent, které jsou uvedeny v tabulkách a grafech. Výsledná procenta jsme dále porovnávali v rámci jednotlivých kategorií a doplnili o zhodnocení.

7 Výsledky a analýza výzkumu

Výsledky uvádíme pro snadnější přehlednost v tabulkách a grafech. Pro podrobnější rozbor výsledků uvádíme také komparativní analýzu s výsledky současných výzkumů z oblasti kyberšikany a rizikového chování na internetu provedeným Centrem prevence rizikové virtuální komunikace (PRVoK) při UP v Olomouci v rámci projektu E-bezpečí.

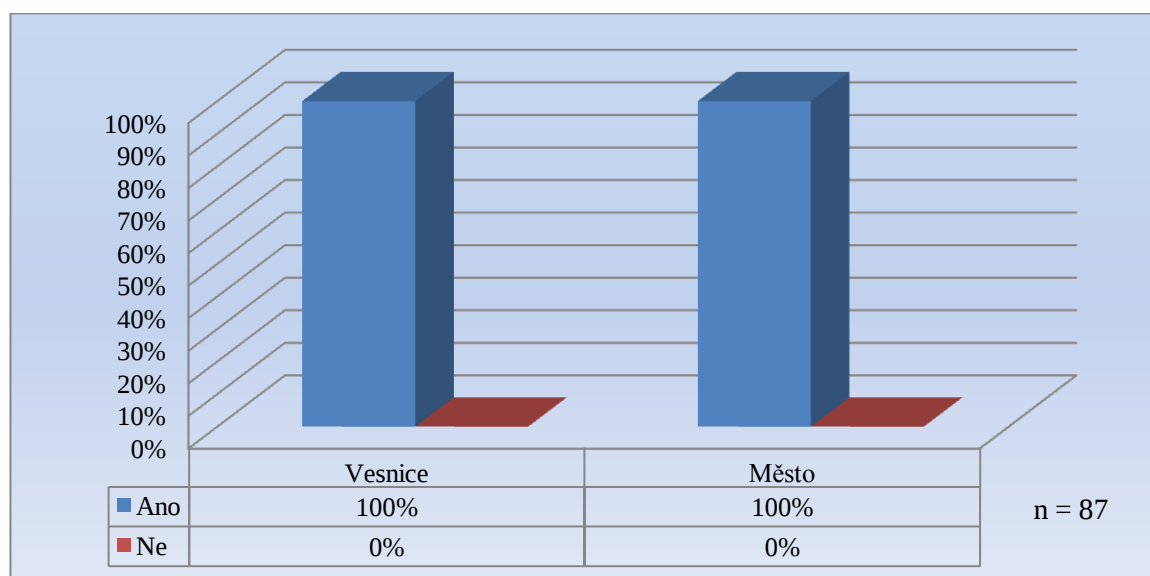
Výzkum²⁴ byl proveden v roce 2013. Výzkumný vzorek tvořily děti ve věku 11 – 17 let. Celkem se výzkumu zúčastnilo 20 265 respondentů z celé ČR. Poměr chlapců a dívek byl 44, 58% : 55,42%. Zkoumaný vzorek je samozřejmě nesrovnatelný s vzorkem v rámci výzkumu provedeným v rámci bakalářské práce, kterého se zúčastnilo pouze 87 žáků ze dvou ZŠ. Jsme si vědomi, že porovnání těchto dvou zcela rozdílných výzkumných skupin je velmi problematické a v určitém ohledu také neobjektivní. Vybrali jsme proto pro analýzu pouze otázky, které zkoumaly podobný pohled na problematiku. Především oblast kyberšikany a sdílení osobních informací na internetu.

²⁴ KOPECKÝ, K.; SZOTKOWSKI, R.; KREJČÍ, V. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. Vyd. 1. Olomouc: VUP, 2013, 177 s. ISBN 978-80-244-3911-2.

Otázka č. 5: Cítíš se ve své třídě dobře?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	42	100	45	100
Ne	0	0	0	0

Tabulka č. 7: Cítíš se ve své třídě dobře?

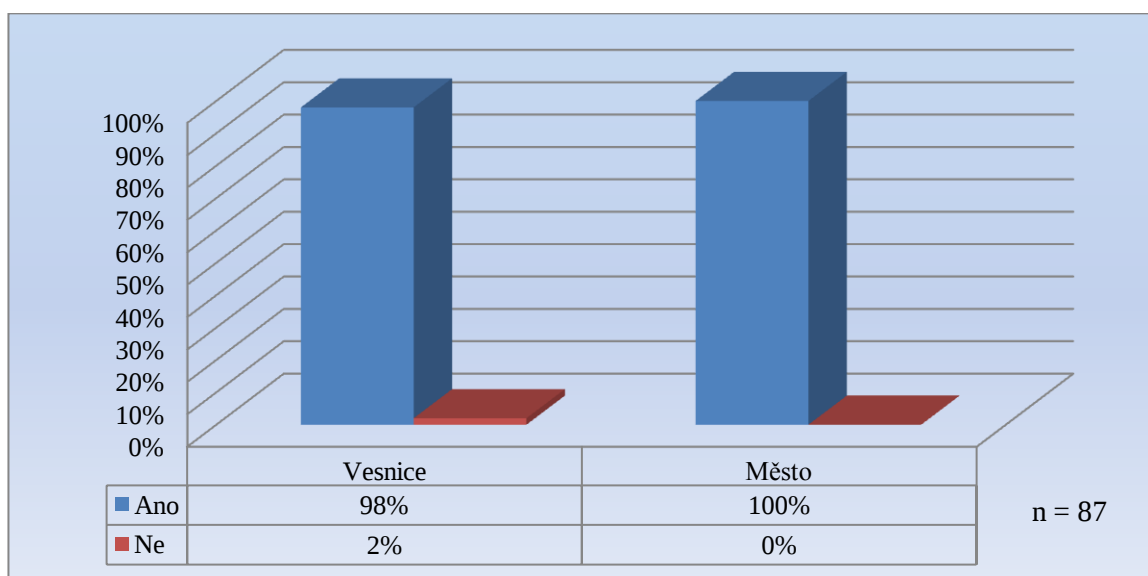
Graf č. 1: Cítíš se ve své třídě dobře?

Tato otázka zjišťovala spokojenost žáků ve své třídě. Výsledek ukázal, že všichni respondenti, 100% (n = 87) jsou spokojeni s pobytem ve své třídě. Výsledek můžeme zhodnotit jako úspěšný, ale můžeme polemizovat o pravdivosti a otevřenosti respondentů.

Otázka č. 6: Máš ve své třídě kamarády?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	41	98	45	100
Ne	1	2	0	0

Tabulka č. 8: Máš ve své třídě kamarády?

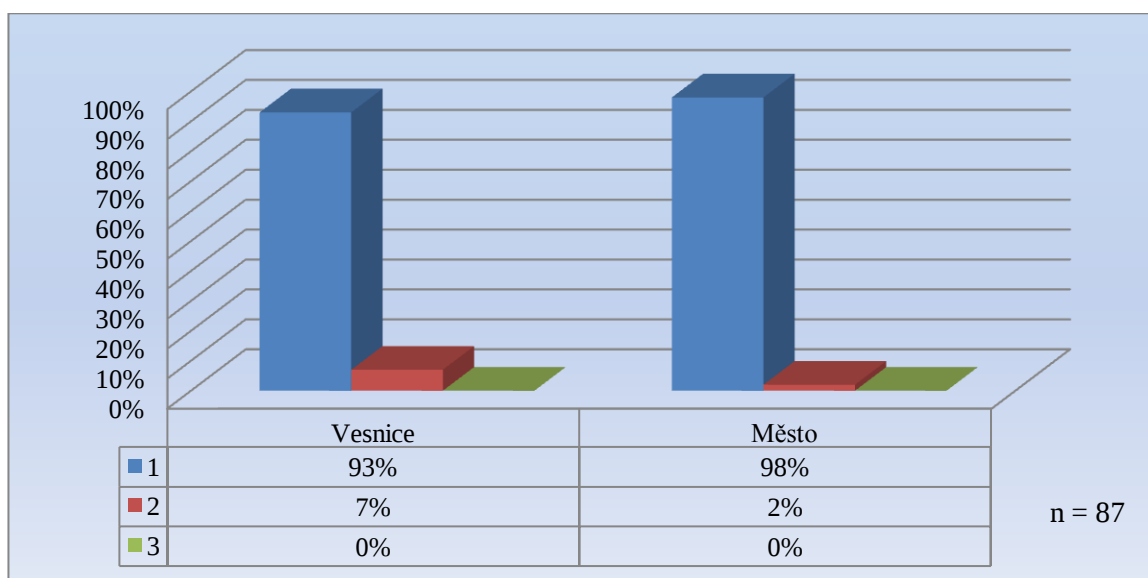
Graf č. 2: Máš ve své třídě kamarády?

Tato otázka navazovala na otázku předchozí. Zkoumala postavení a pocity dětí ve své třídě. Odpovědi respondentů (n = 87) se téměř shodují s odpověďmi v předešlé otázce. Ve výsledcích v rámci kategorie V se našla i negativní odpověď „Ne“, na kterou odpověděli 2% (n=1) dotazovaných.

Otázka č. 7: Jakou jsi měl známku z chování?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
1	39	93	44	98
2	3	7	1	2
3	0	0	0	0

Tabulka č. 9: Znamky z chování respondentů

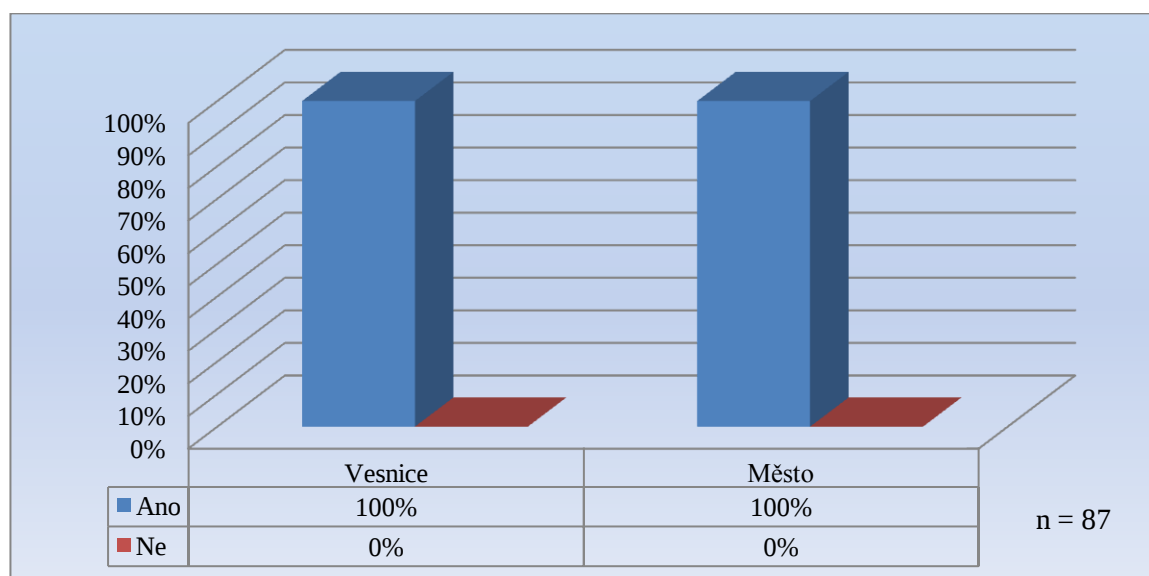
Graf č. 3: Znamky z chování respondentů

Většina respondentů v obou kategoriích je hodnoceno v rámci klasifikace chování známkou jedna. V obou případech však jsou také žáci, kteří odpověděli stupněm dva. V kategorii V to bylo 7% (n = 3), v M 2% (n = 1) žáků.

Otázka č. 8: Víš, co je to šikana?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	42	100	45	100
Ne	0	0	0	0

Tabulka č. 10: Povědomí o šikaně?

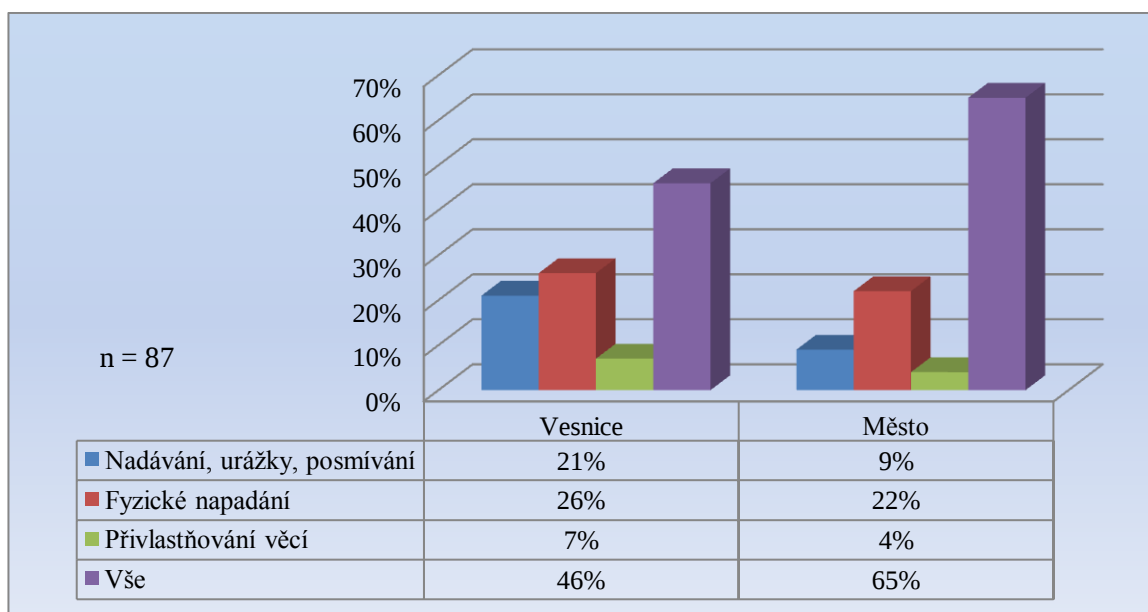
Graf č.4: Povědomí o šikaně?

Všichni respondenti (n = 87) odpověděli na otázku, která zkoumala jejich povědomí o šikaně „Ano“. Z výsledků můžeme vyvodit závěr, který nám odpovídá na výzkumnou otázku, tedy zda mají žáci povědomí o šikaně.

Otázka č. 9: Co podle tebe charakterizuje šikanu?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Nadávání, urážky, posmívání	9	21	4	9
Fyzické napadání	11	26	10	22
Přivlastňování věcí	3	7	2	4
Vše	19	46	29	65

Tabulka č. 11: Charakteristika šikany

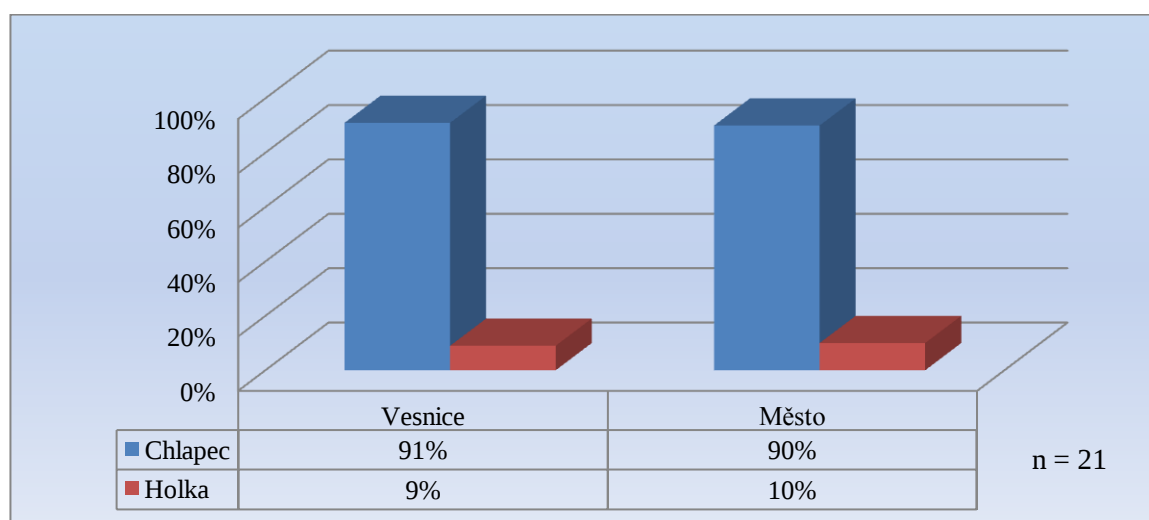
Graf č. 5: Charakteristika šikany

Respondentů, kteří za projev šikany považují především psychické útoky ve formě nadávání, urážek a posmívání bylo za V 21% (n = 9) a za M pouze 9% (n = 4). Zde je jistý nepoměr v rámci odpovědí, který můžeme také vypočítat i u odpovědi „Vše“, na kterou odpovědělo za V 46% (n = 19) a za M 65% (n = 29). Z toho výsledku můžeme vyvodit, že žáci navštěvující školu ve městě znají charakteristiku šikany lépe než žáci navštěvující školu na vesnici. Dále za projev šikany a to, přivlastňování věcí považuje za V 7% (n = 3) a za M 4% (n = 2). V této odpovědi je téměř srovnatelný výsledek. Fyzické útoky, jako

součást šikany označilo za V 26% (n = 11) a za M 22% (n = 10). U této odpovědi je značná prevalence kluků, žáků, kteří na tuto otázku odpověděli.

Odpověď (fyzické napadání)	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Chlapec	10	91	9	90
Dívka	1	9	1	10

Tabulka č. 12: Pohlaví respondentů u otázky „Charakteristika šikany“

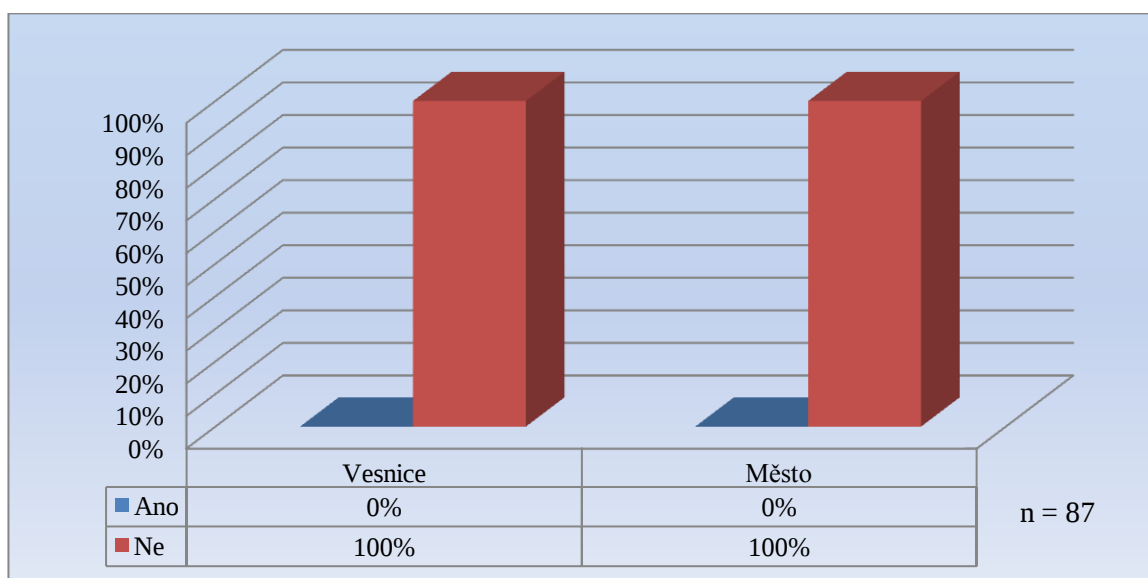
Graf č. 6: Pohlaví respondentů u otázky „Charakteristika šikany“

Z této podrobnější analýzy můžeme vyvodit, že chlapci si pod pojmem „šikana“ představují především fyzické násilí více než holky.

Otázka č. 10: Stal ses někdy obětí šikany nebo jiného druhu násilí?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	0	0	0	0
Ne	42	100	45	100

Tabulka č. 13: Oběti šikany

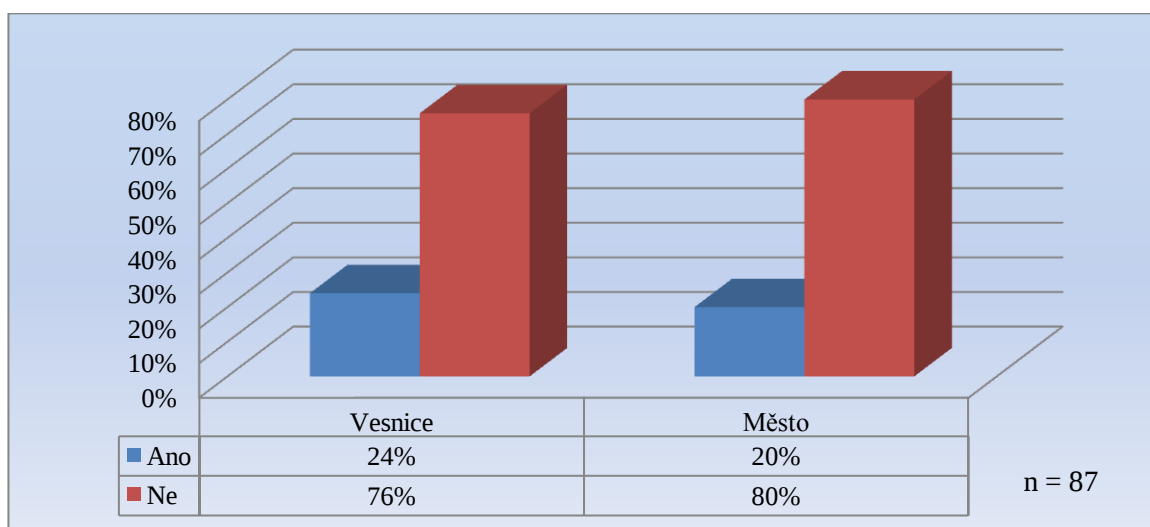
Graf č. 7: Oběti šikany

Výsledek této otázky jednoznačně určuje, že nikdo z respondentů (n = 87) se nestal obětí šikany nebo jiného druhu násilí. U této otázky se můžeme opět zamyslet nad věrohodností a upřímností respondentů. Pokud se však nikdo z nich skutečně s šikanou namířenou na svou osobu nesetkal, lze to považovat za velmi pozitivní výsledek.

Otázka č. 11: Byl jsi někdy svědkem, že někomu ve třídě někdo ubližoval?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	10	24	9	20
Ne	32	76	36	80

Tabulka č. 14: Svědci ubližování

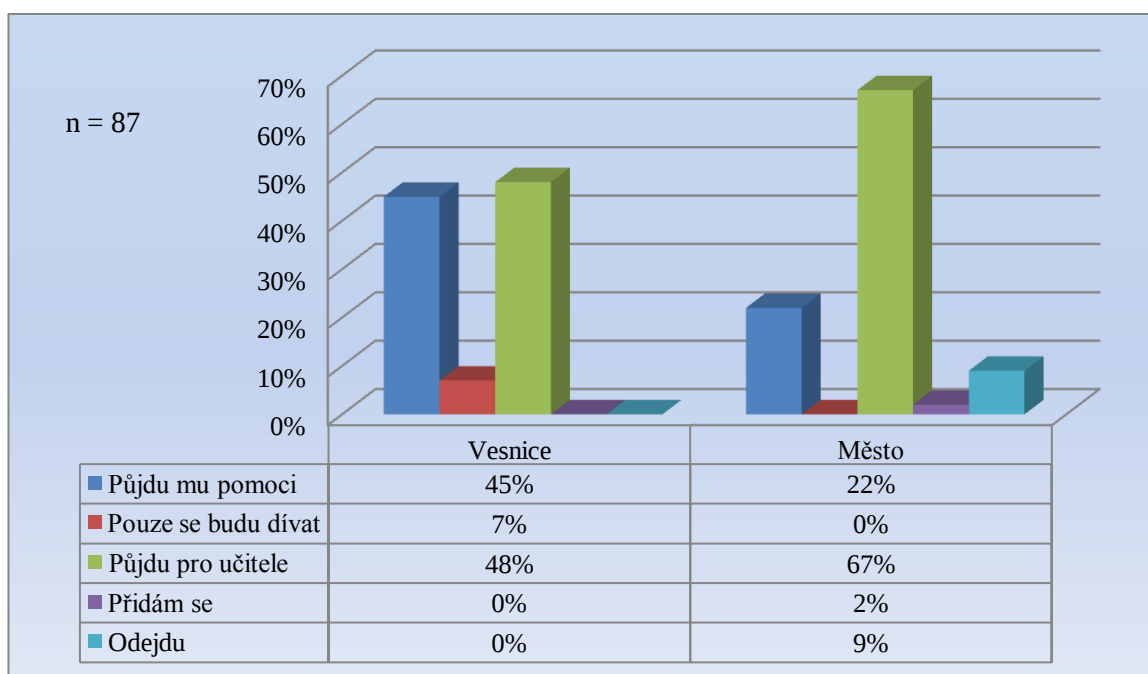
Graf č. 8: Svědci ubližování

V obou kategoriích opět vidíme podobné výsledky. Svědky ubližování se stalo v kategorii V 24% (n = 10) a v kategorii M 20% (n = 9). Tento výsledek je však v rozporu s výsledkem předchozí otázky, který ukazoval, že se ve zkoumaných třídách nikdo nestal obětí šikany. Lze tedy vyvodit dvě různá tvrzení: a) žáci se stali obětí šikany, ale v dotazníku to neuvedli; b) žáci, kteří vypověděli, že byli svědky ubližování ve své třídě, nebyli svědky šikany, ale fyzického školního šikádlení.

Otázka č. 12: Když uvidíš, jak do tvého spolužáka ostatní strkají, posmívají se mu, berou mu věci, jak se zachováš?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Půjdu mu pomoci	19	45	10	22
Pouze se budu dívat	3	7	0	0
Půjdu pro učitele	20	48	30	67
Přidám se	0	0	1	2
Odejdu a nebudu si toho všímat	0	0	4	9

Tabulka č. 15: Jak se zachováš při ubližování spolužáka

Graf č. 9: Jak se zachováš při ubližování spolužáka

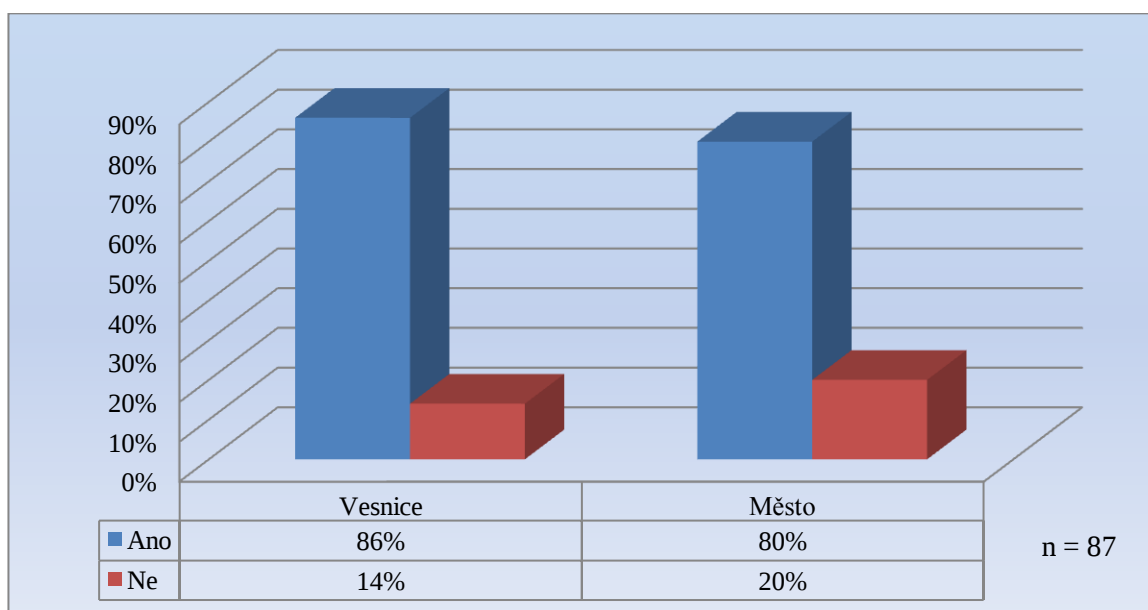
U kategorie V odpovědělo 45% (n = 19) respondentů, že půjde svému spolužákovi pomoci. Dále 48% (n = 20) respondentů půjde pro učitele. Celkem tedy 93% (n = 39) respondentů by projevilo iniciativu k zastavení ubližování, šikany a pouze 7% (n = 3) by se pouze dívalo. V kategorii M by iniciativu k pomoci oběti projevilo celkem 89% (n = 40)

respondentů. Více žáků však věří ve schopnosti a pomoc učitele, resp. 67% ($n = 30$), kteří by pro něho šli. Vlastní pomoc by nabídlo 22% ($n = 10$) respondentů, což je o polovinu méně než v kategorii V. Dále u žáků navštěvující městskou školu by se našli respondenti, kteří by se do aktivního ubližování sami zapojili. Uvedlo to 2% ($n = 1$) dotazovaných a 9% ($n = 4$) by situaci ve třídě ignorovali a odešli by.

Otázka č. 13: Máš nějaký účet na internetových stránkách?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	36	86	36	80
Ne	6	14	9	20

Tabulka č. 16: Účet na internetových stránkách

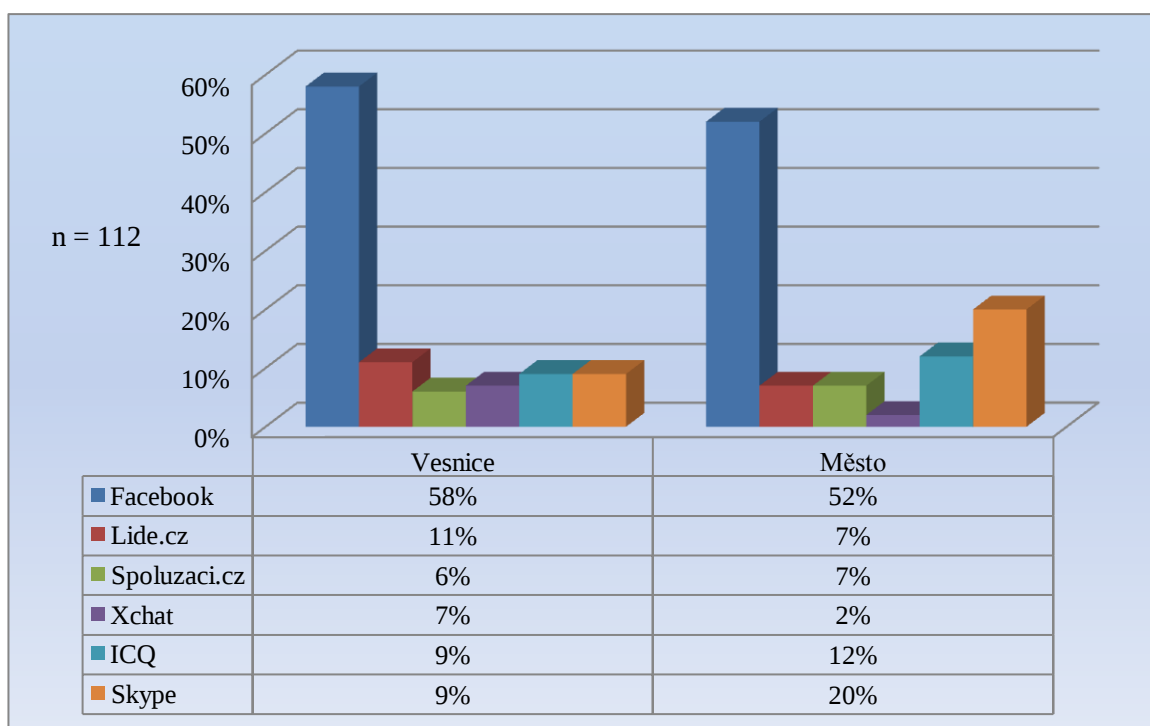
Graf č. 10: Účet na internetových stránkách

Výsledky ukazují, že více než 80% respondentů má na internetových stránkách nějaký účet. V kategorii V je to 86% (n = 36) a v kategorii M 80% (n = 36). Poměr odpovědí je v obou kategoriích podle počtu respondentů (n = 36) rovný. Můžeme zde vyvodit, že žáci navštěvující ZŠ na vesnici a ve městě využívají služeb internetu, případně sociálních webů stejně.

Otázka č. 14: Pokud máš internetový účet, na kterých stránkách?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Facebook	32	58	30	52
Lidé.cz	6	11	4	7
Spoluzaci.cz	3	6	4	7
Xchat	4	7	1	2
ICQ	5	9	7	12
Skype	5	9	11	20

Tabulka č. 17: Internetové stránky a sociální sítě

Graf č. 11: Internetové stránky a sociální sítě

Většina respondentů, jak v kategorii V tak v kategorii M uvedla, že mají účet, profil na **Facebooku**. Přesněji to uvedlo 58% (n = 32) respondentů v kategorii V a 52% (n = 30) respondentů v kategorii M. Poměr mezi oběma školami je opět vcelku stejnoměrný. Mezi dalšími internetovými stránkami, na kterých mají respondenti své účty jsou: **Lide.cz**,

V 11% (n = 6) – M 7% (n = 4); **Spoluzaci.cz**, V 6% (n = 3) – M 7% (n = 4); **Xchat**, V 7% (n = 4) – M 2% (n = 1); **ICQ**, V 9% (n = 5) – M 12% (n = 7); **Skype**, V 9% (n = 5) – M 20% (n = 11). Respondenti měli možnost uvést i další sociální sítě, na kterých mají své účty, ale nebyli v nabídce. Tuto možnost nevyužil žádný dotazovaný žák.

V rámci výzkumu provedeným Centrem PRVoK bylo zjištěno, že české děti mají nejčastěji účet také na Facebooku, což uvedlo 81,53 % respondentů. Na druhou stranu pouze 1, 83% dětí nemá účet na žádné sociální síti. Tyto výsledky můžeme porovnat s našimi výsledky, kde Facebook uvedlo celkem 83% (n = 72) respondentů. Je tedy patrné, že Facebook je v rámci komunikační platformy nejrozšířenější a nejužívanější sociální síť mezi českými dětmi.

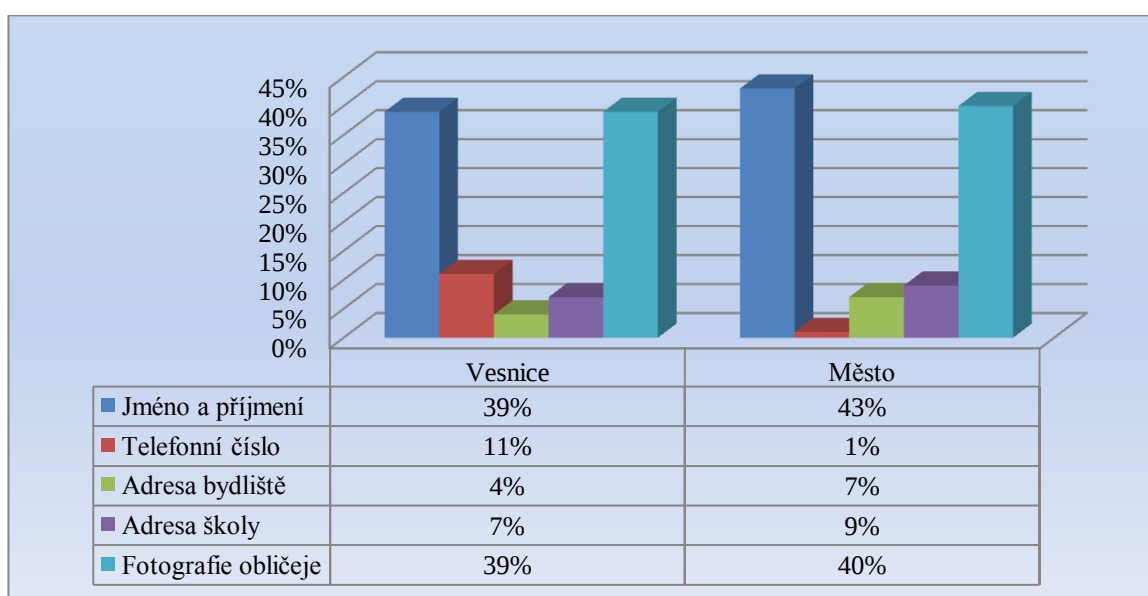
Odpověď	Relativní četnost (%) n = 18 166
Facebook	81,53
Lidé.cz	37
Google+	30,54
Spoluzaci.cz	27,89
Twitter	22,39
Libimseti.cz	9,94
Badoo	8,76
Nemám účet na žádné sociální síti	8,73
MySpace	7,66
Gifyo	5,38
Linkendl	1,98

Tabulka č. 18: Sociální sítě, výsledky Centra PRVoK

Otázka č. 15: Který z těchto osobních údajů máš zveřejněný na internetu (sociální síti)?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Jméno a příjmení	36	39	35	43
Telefonní číslo	10	11	1	1
Adresa bydliště	4	4	6	7
Adresa školy	6	7	7	9
Fotografie obličeje	36	39	32	40

Tabulka č. 19: Sdílení osobních informací

Graf č. 12: Sdílení osobních informací

Otázka zkoumala sdílení a uvádění osobních údajů na internetu. Na tuto otázku odpovídali respondenti, kteří v otázce č. 13 uvedli, že mají účet na internetových stránkách. Z výsledků je shodný poměr ve sdílení osobních informací, resp. v udávání svého jména a příjmení, které na sociální síti píše za V 39% (n = 36) a za M 43% (n = 35). Respondenti v obou kategoriích také považují za běžné sdílet fotografii svého obličeje. Tuto fotografii sdílí za V 39% (n = 36) a za M 40% (n = 32). Podobné výsledky jsou také

v položkách sdílení adresy bydliště, které uvedlo za kategorii V 4% (n = 4) a za kategorií M 7% (n = 6). Adresu své školy sdílí na sociálních sítích za V 7% (n = 6) a za M 9% (n = 7). Značný pozorovatelný rozdíl je v udávání svého telefonního čísla, kdy rizikověji k této informaci přistupují respondenti z kategorie V. Těchto respondentů bylo 11% (n = 10) na rozdíl od respondentů v kategorii M, kdy jich bylo pouze 1% (n = 1).

V rámci výzkumu provedeným Centrem PRVoK bylo zjištěno, že z osobních údajů české děti sdílejí nejčastěji jméno a příjmení (76 %), dále emailovou adresu (59 %) a fotografii obličeje (55 %). Z dotazovaných respondentů v rámci výzkumu bakalářské práce, kteří uvedli, že mají účet na internetu, odpovědělo na zmiňovanou oblast 97% (n = 71), že sdílejí jméno a příjmení a 94% (n = 68) respondentů sdílí svou fotografii obličeje.

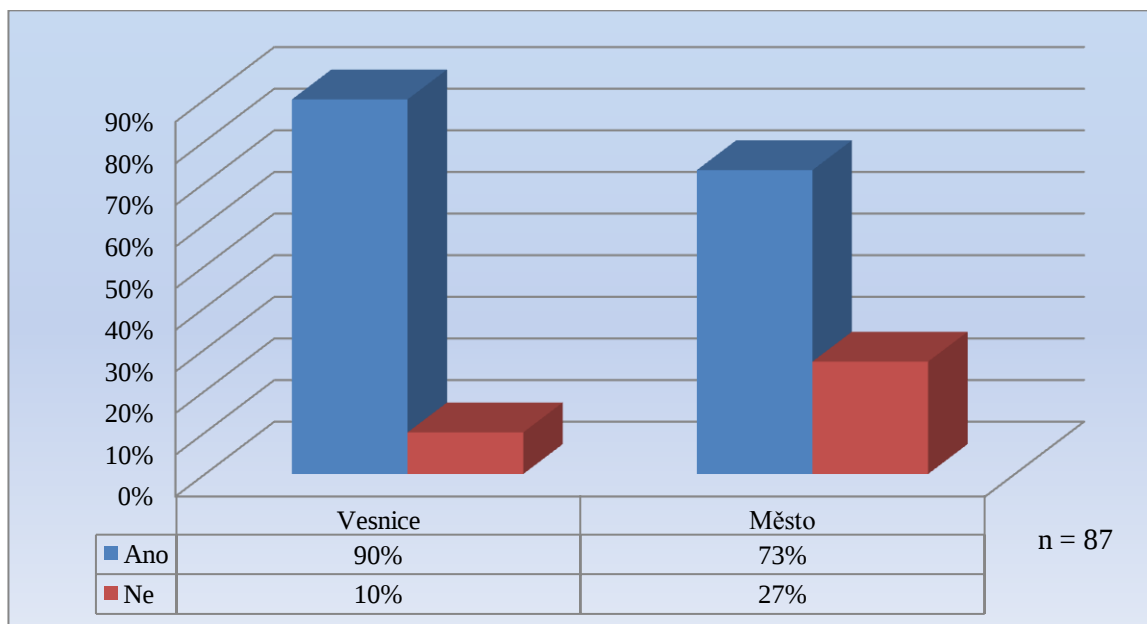
Odpověď	Relativní četnost (%) n = 20 265
Jméno a příjmení	75,6
E-mail	58,7
Fotografie obličeje	55,2
ICQ, Skype	16,1
Telefonní číslo	16,8
Adresa školy	16,0
Adresa bydliště	12,8
Žádný osobní údaj	10,4
Rodné číslo	2,9
Heslo k emailovému účtu	2,6
PIN kód kreditní karty	1,2

Tabulka č.20: Sdílení osobních údajů, výsledky Centra PRVoK

Otázka č. 16: Víš, co je to kyberšikana?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	38	90	33	73
Ne	4	10	12	27

Tabulka č. 21: Povědomí o kyberšikaně

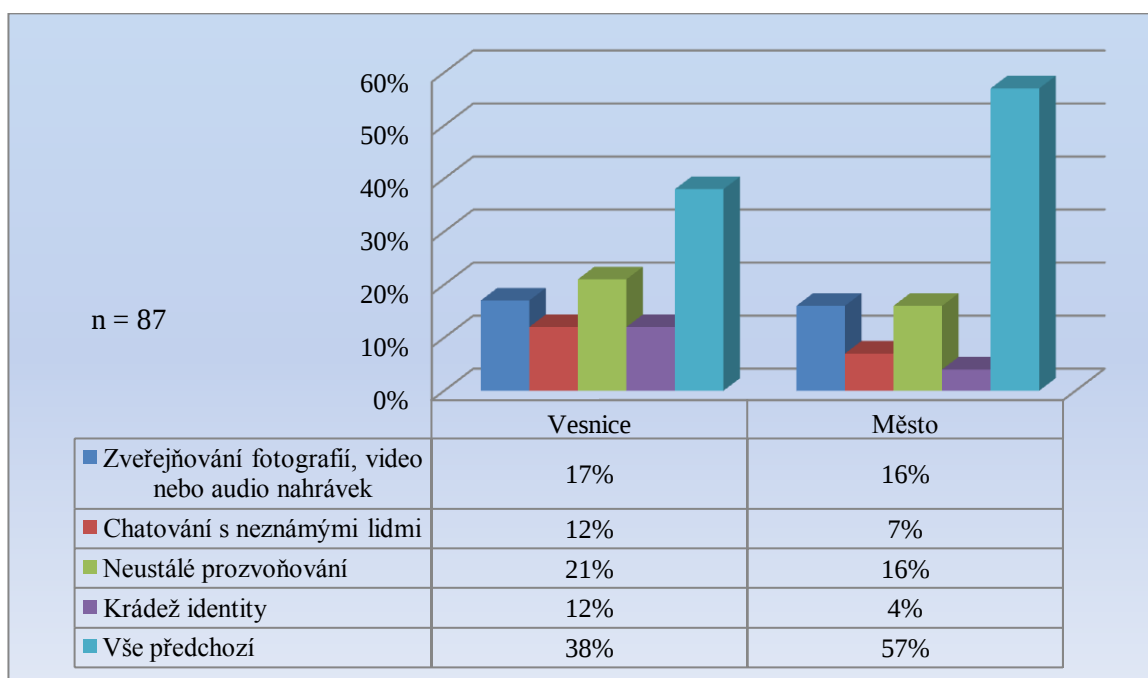
Graf č. 13: Povědomí o kyberšikaně

Otázka se snažila zjistit, zda mají respondenti základní povědomí o kyberšikaně. Výsledky ukázaly, že respondenti z kategorie V – 90% (n = 38) mají větší povědomí o tomto jevu než respondenti v kategorii M – 73% (n = 33). Tento výsledek můžeme srovnat s otázkou č. 6 „*Víš co je to šikana?*“, na kterou v obou kategoriích odpovědělo 100% (n = 87) dotázaných, že ano mají povědomí.

Otázka č. 17: Co podle tebe charakterizuje kyberšikanu?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Zveřejňování fotografií, video nebo audio nahrávky někoho jiného	7	17	7	16
Chatování s neznámými lidmi	5	12	3	7
Neustálé prozvoňování	9	21	7	16
Krádež identity (na sociální síti)	5	12	2	4
Vše předchozí	16	38	26	57

Tabulka č. 22: Charakteristika kyberšikanů

Graf č. 14: Charakteristika kyberšikanů

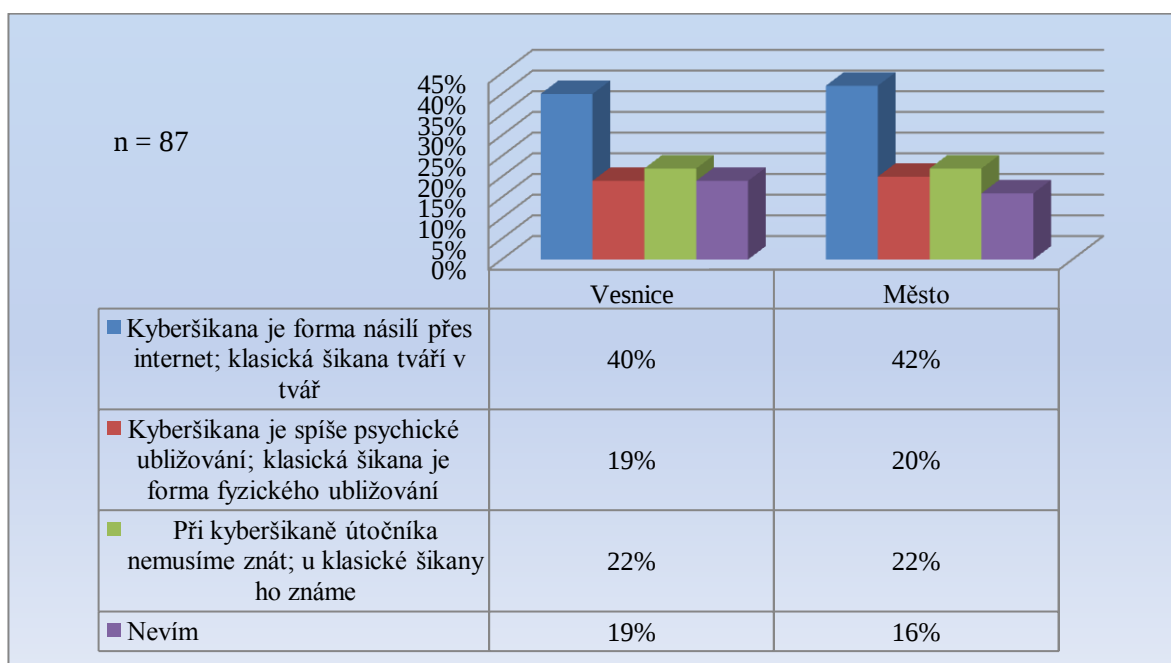
Výsledek nám ukazuje, že respondenti z kategorie V své odpovědi rozptýlili mezi jednotlivé odpovědi. Zatímco v kategorii M se respondenti více rozhodli zvolit odpověď „vše předchozí“, kterou označilo 57% (n = 26) dotázaných. U kategorie V tuto odpověď zvolilo 38% (n = 16). Chatování s neznámými lidmi za rizikový projev, který je součástí

kyberšikany označilo za V 12% (n = 5) a u kategorie M 7% (n = 3). Zveřejňování záznamů druhé osoby považuje za projev kyberšikany v kategorii V 17% (n = 7), rovný podíl je i u kategorie M a to 16% (n = 7). Neustálé prozvoňování zvolilo za V 21% (n = 9) a za M 16% (n = 7) respondentů. Krádež identity na sociálních sítí považuje za kyberšikanu za V 12 % (n = 5) a za M 4% (n = 2) dotázaných.

Otázka č. 18: Víš, jaký je rozdíl mezi klasickou šikanou a kyberšikanou?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Kyberšikana je forma násilí přes internet; klasická šikana tváří v tvář	17	40	19	42
Kyberšikana je spíše psychické ubližování; klasická šikana je forma fyzického ubližování	8	19	9	20
Při kyberšikaně útočníka nemusíme znát; u klasické šikany ho známe	9	22	10	22
Nevím	8	19	7	16

Tabulka č. 23: Rozdíl v šikaně a kyberšikaně

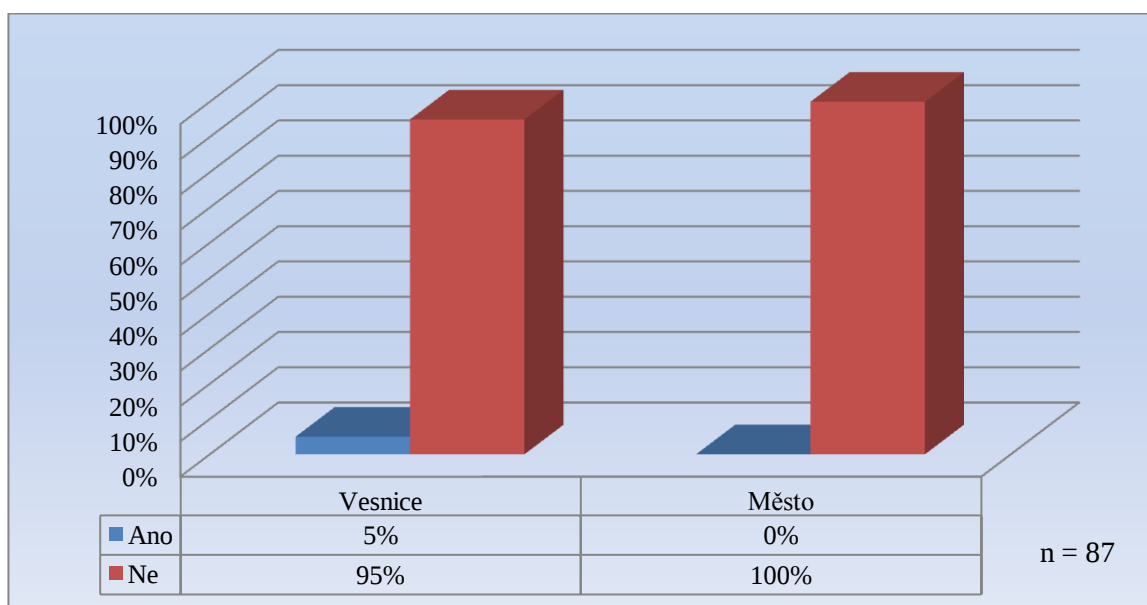
Graf č. 15: Rozdíl v šikaně a kyberšikaně

Nejvíce žáků uvedlo, že rozdíl v šikaně a kyberšikaně spočívá v tom, že kyberšikana je forma násilí páchaná přes internet, kdežto klasická šikana probíhá tváří v tvář. Takto odpovědělo z kategorie V 40% (n = 17) a z kategorie M 42% (n = 19) respondentů.

Otázka č. 19: Ublížíval ti někdo slovně prostřednictvím telefonu, internetu?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	2	5	0	0
Ne	40	95	45	100

Tabulka č. 24: Oběť slovní kyberšikany

Graf č. 16: Oběť slovní kyberšikany

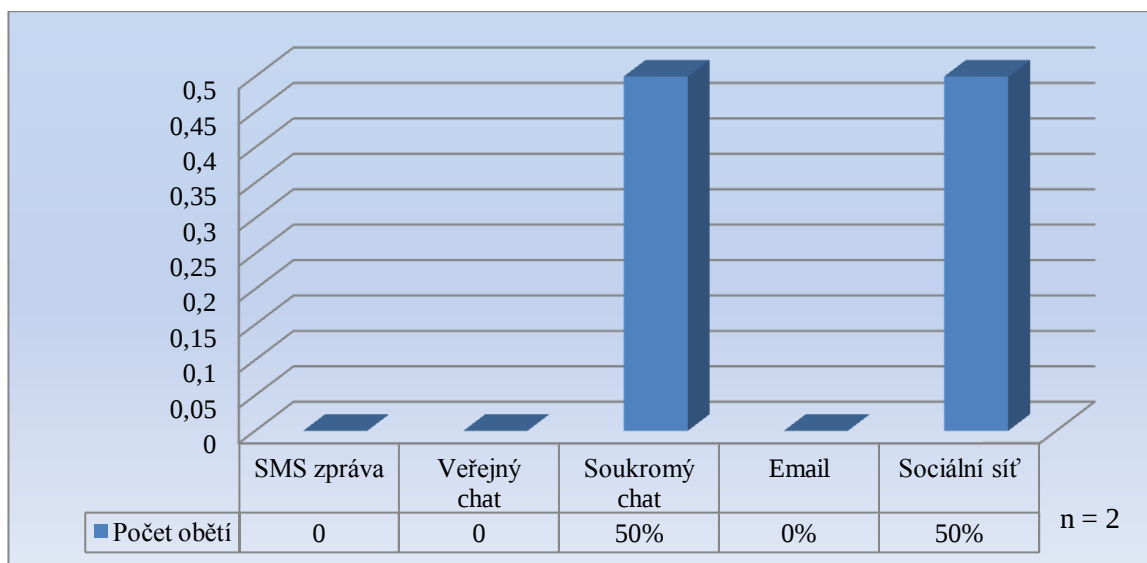
Otázka se snažila zjistit, zda někdo z dotazovaných se stal obětí slovní kyberšikany. Výsledek nám ukazuje, že tuto zkušenost má 5% ($n = 2$) respondentů z kategorie V. Zatímco v kategorii M tuto zkušenost nemá nikdo – 100% ($n = 45$).

Centrum PRVoK ve svém výzkumu zjistilo, že 50, 62% ($n = 10\,258$) českých dětí se setkala s některou formou kyberšikany. Se slovní kyberšikanou (ubližování formou ponižování, urážení, ...) se setkala 33,44 % ($n = 6776$).

Otázka č. 20: Pokud ano, jaký prostředek byl k útoku použit?

Odpověď	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
SMS zpráva	0	
Veřejný chat	0	0
Soukromý chat (ICQ, Skype)	1	50
Email	0	0
Sociální síť (Facebook)	1	50

Tabulka č. 25: Prostředek slovního útoku kyberšikany

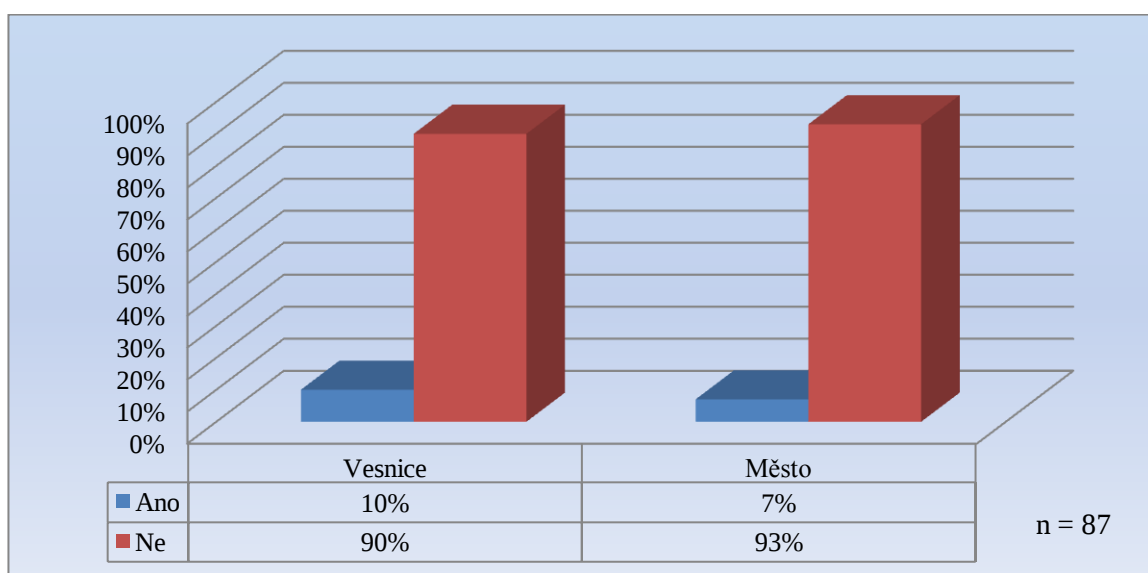
Graf č. 17: Prostředek slovního útoku kyberšikany

Pokud se respondenti setkali se slovním útokem na internetu, byla pro ně připravena otázka, která zjišťovala, jaký prostředek byl k útoku použit. Podle odpovědi byly použity formy online komunikace a to soukromý chat – 50% (n = 1) a také sociální síť, kterou uvedlo 50% (n = 1) dotázaných.

Otázka č. 21: Šířil někdo pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu fotografii, video nebo audio nahrávku, která tě měla zesměšnit, ponižit, ztrapnit?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	4	10	3	7
Ne	38	90	42	93

Tabulka č. 26: Oběti kyberšikany s využitím fotografie nebo nahrávky

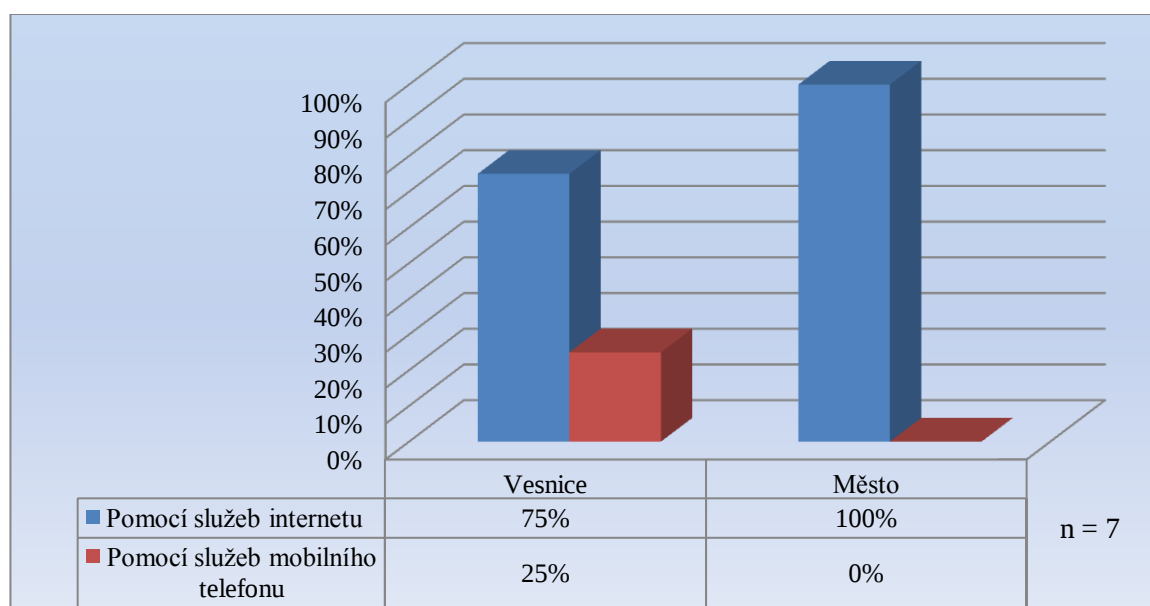
Graf č.18: Oběti kyberšikany s vyžitím fotografie nebo nahrávky

Obětmi této formy kyberšikany se stalo v kategorii V 10% (n = 4) a v kategorii M 7% (3) dotázaných. Z výsledku se tedy nedá jednoznačně určit, zda se obětmi kyberšikany stávají častěji žáci na vesnici nebo ve městě, jelikož výsledky můžeme považovat za totožné.

Otázka č. 22: Pokud ano, jakým způsobem byla fotografie, video nebo audio nahrávka pořízena?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Pomocí služeb internetu (email, chat, sociální síť)	3	75	4	100
Pomocí služeb mobilního telefonu	1	25	0	0

Tabulka č. 27: Prostředek k útoku

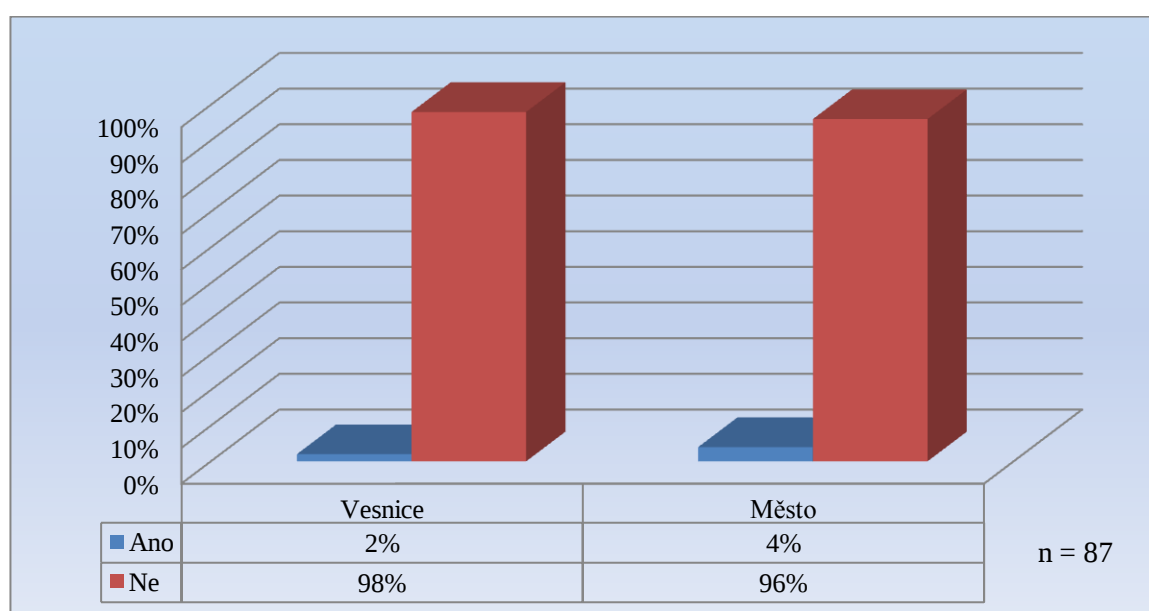
Graf č. 19: Prostředek k útoku

Respondenti, kteří se setkali s touto formou útoku, odpovídali dále na otázku, která zjišťovala prostředek daného útoku. V kategorii M se všichni 100% ($n = 3$) žáci se setkali s formou útoku přes internet. V kategorii V to bylo 75% ($n = 3$) dotázaných. V této kategorii bylo také 25% ($n = 1$) žáků, kteří se setkali s útokem pomocí mobilního telefonu.

Otázka č. 23: Ubližoval jsi někomu prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu za účelem někoho zesměšnit, ponížit, ztrapnit?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	1	2	2	4
Ne	41	98	43	96

Tabulka č. 28: Žáci jako kyber útočníci

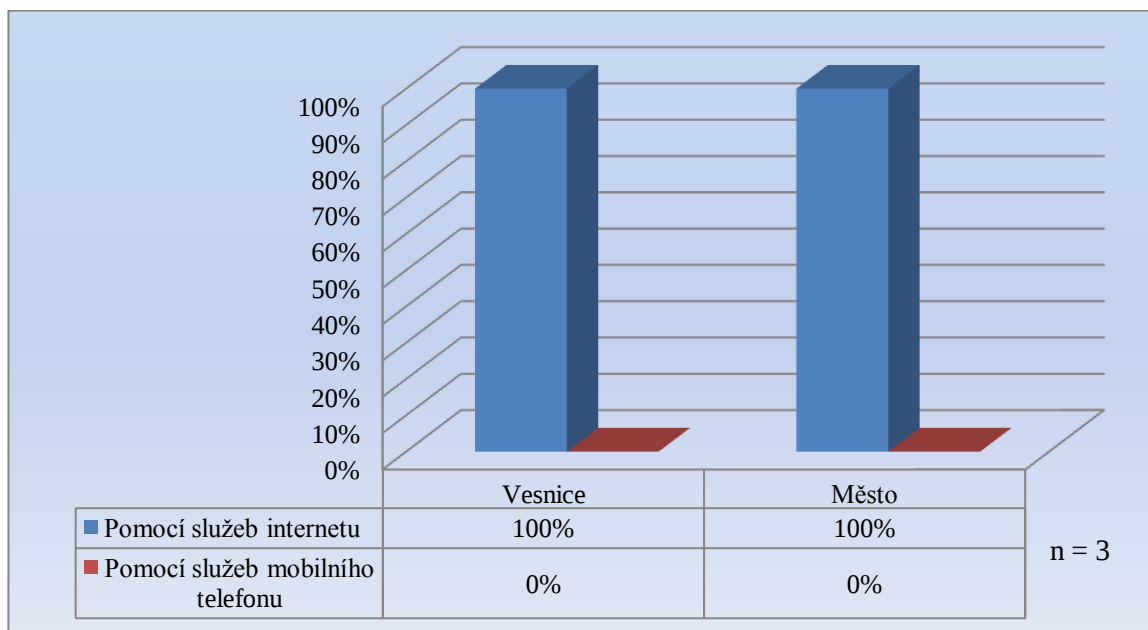
Graf č. 20: Žáci jako kyber útočníci

Otázka měla za cíl vypožorovat u žáků určitý typ agresivity, který projevují prostřednictvím kyberšikany. Výsledky ukazují, že jak v kategorii V – 2% (n = 1), tak i v M – 4% (n = 2) jsou žáci, kteří se přiznali, že se stali útočníky kyberšikany.

Otázka č. 24: Pokud ano, jaký prostředek jsi k útoku zvolil?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Pomocí služeb internetu (email, chat, sociální síť)	1	100	2	100
Pomocí služeb mobilního telefonu	0	0	0	0

Tabulka č. 29: Prostředek použitý útočníkem

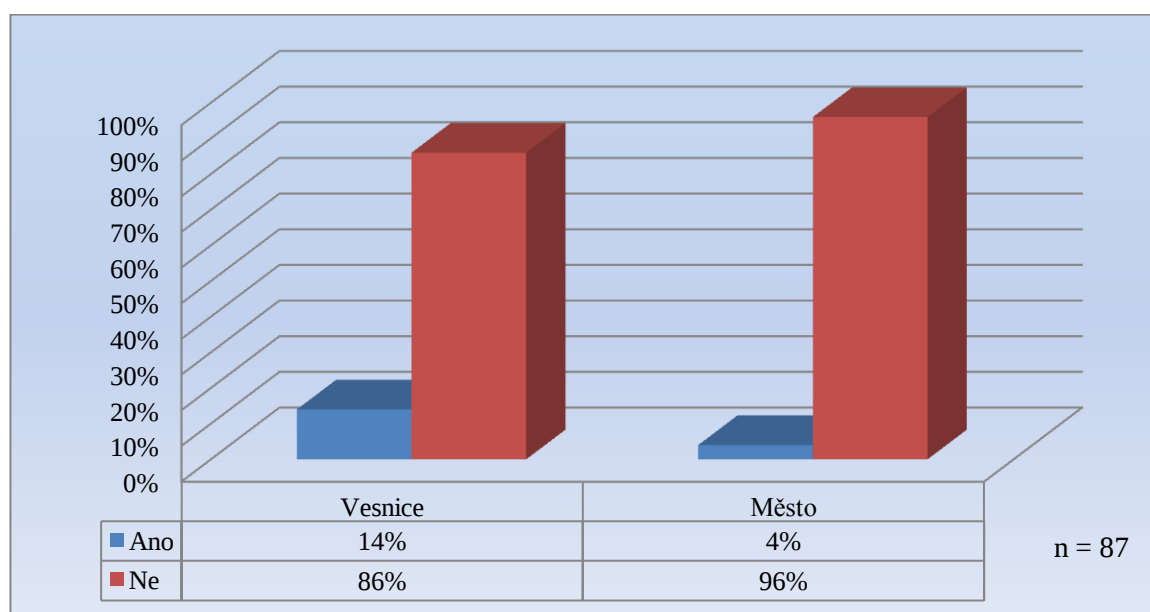
Graf č. 21: Prostředek použitý útočníkem

Pokud respondenti uvedli, že byli útočníky, odpovídali dále na otázku, která zjišťovala, jaký prostředek použili k útoku. V obou případech vidíme totožnost odpovědí. Respondenti útočili pomocí služeb internetu (veřejný nebo soukromý chat, sociální síť). Uvedlo to za kategorií V 100% (n = 1) i za kategorií M též 100% (n = 2).

Otázka č. 25: Byla někdy zveřejněna na sociální síti nějaká fotografie, video nebo audio nahrávka tvého spolužáka, která ho měla zesměšnit, ponížit nebo ztrapnit?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Ano	6	14	2	4
Ne	37	86	43	96

Tabulka č. 30: Kyberšikana – spolužáci

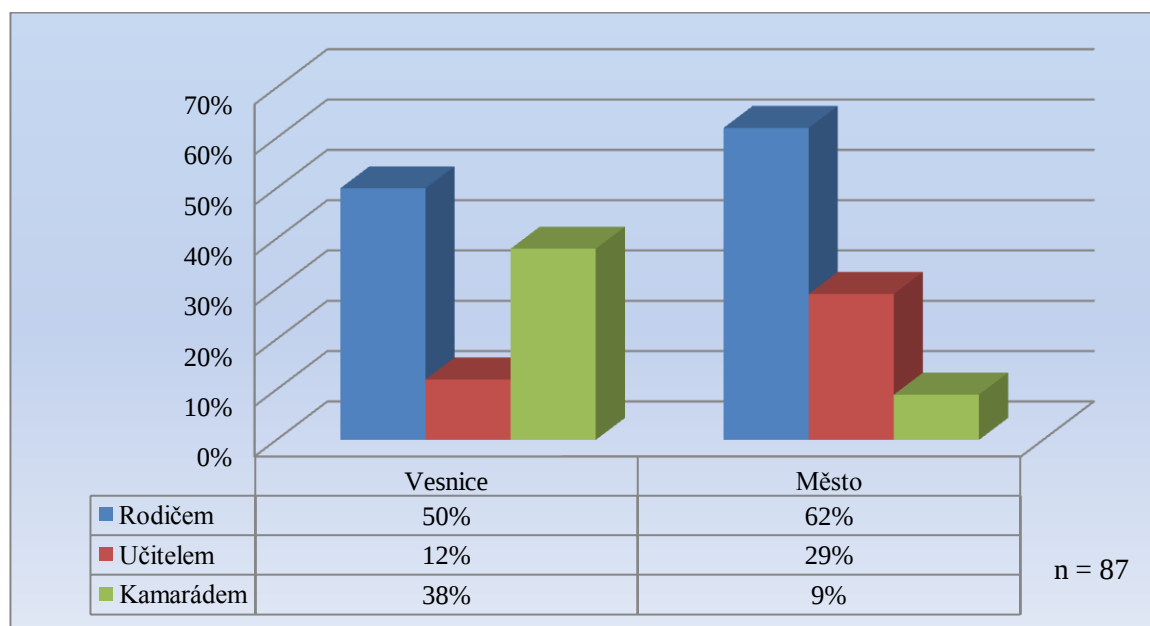
Graf č. 22: Kyberšikana – spolužáci

Otázka se snažila zachytit výskyt kyberšikany v třídách. Respondenti v kategorii V se v rámci své třídy setkali s touto formou kyberšikany v počtu 14 % (n = 6), kdežto v kategorii M to je jen 4 % (n = 2) žáků.

Otázka č. 26: Pokud ses stal obětí šikany, útoku na internetu, za kým bys šel pro pomoc?

Odpověď	Vesnice		Město	
	Počet respondentů	Relativní četnost (%)	Počet respondentů	Relativní četnost (%)
Rodičem	21	50	28	62
Učitelem	5	12	13	29
Kamarádem	15	38	4	9

Tabulka č. 31: Prostředek pomoci

Graf č. 23: Prostředek pomoci

Poslední otázka dotazníku kladla žákům otázku, za kým by šli o radu, pomoc v případě, že by se staly obětí šikany nebo kyberšikany. Výsledek na rozdíl od řady předchozích otázek nám ukazuje rozdíl ve výsledcích. Respondenti z kategorie V mají větší důvěru ke svým kamarádům. Těm by se svěřilo 38% (n = 15), zatímco v kategorii M je to pouze 9% (n = 4). Opačný výsledek je však u osoby učitele, v kterou za kategorii M – 29% (n = 13) věří více než v kategorii V – 12% (n = 5).

DISKUZE

Na začátku metodologické práce jsem si stanovil základní cíl práce a několik výzkumných problémů a předpokladů, resp. hypotéz, které jsem se snažil pomocí dotazníkového šetření potvrdit nebo vyvrátit. Jedním z hlavních úkolů práce bylo zjištění, zda existují nějaké společné rysy mezi šikanou a kyberšikanou a také zda na výskyt těchto jevů hraje místo navštěvované školy. Zjištění mělo vyplynout z otázek v rámci dotazníků, který byl proveden ve dvou ZŠ se žáky osmých a devátých tříd.

Prvním výzkumným předpokladem bylo zjištění, zda oběti šikany se také setkali s kyberšikanou. Ke zjištění daného předpokladu nám slouží především analýza k otázce č. 10, která se ptala žáků, zda byli někdy obětí šikany nebo jiného druhu násilí. Na tuto otázku nám 100% respondentů odpovědělo, že se nikdy nestali obětí. Z důvodu toho výsledku nemůžeme určit, zda oběti šikany jsou také oběťmi kyberšikany a **nelze tedy potvrdit hypotézu H1!**

H2: Žáci mají znalosti o šikaně více než o kyberšikaně.

Z výzkumu vyplynulo, že 100% respondentů má znalosti o šikaně. Tento fakt nám ukázala otázka č. 8, která zjišťovala povědomí žáků o tomto jevu. Zatímco o problematice kyberšikany ví pouze 82% dotázaných. Z těchto dvou výsledků můžeme potvrdit, že žáci mají větší znalosti a povědomí o klasické šikaně než o kyberšikaně. **H2 byla potvrzena!**

H3: Žáci ZŠ ve městě se setkávají se šikanou více než žáci ZŠ na vesnici.

Z výsledků otázky č. 10, která zjišťovala, zda se žáci stali oběťmi šikany, je jasný výsledek, který udává, že 100% respondentů se nestalo obětí. Výzkumný předpoklad se však nezaměřuju pouze na zkušenost se šikanou pouze ve smyslu žák jako oběť, ale také v pohledu žák jako svědek šikany ve třídě. Vzhledem k výsledkům k otázce č. 11, která zjišťovala, zda se žáci stali svědky šikany nebo jiné formy násilí ve své třídě ukazuje, že žáci navštěvující školu na vesnici se svědkem toho jevu stalo 24% dotázaných. Žáci navštěvující školu ve městě se stali svědky šikany v počtu 20%. Z těchto daných čísel lze

vypozorovat, že žáci navštěvující ZŠ na vesnici se setkávají se šikanou více než žáci navštěvující ZŠ ve městě. **H3 nebyla potvrzena!**

H4: Žáci ZŠ ve městě se setkávají s kyberšikanou častěji než žáci ZŠ na vesnici.

Pro objasnění tohoto výzkumného předpokladu byly vytvořeny otázky č. 19 a 21. Ty se ptali žáků, zda se stali obětí kyberšikan a to formou slovní nebo sdílením a šířením jejich fotografie, video nebo audio nahrávky s cílem jejich ztrapnění, ponížení. Žáci navštěvující vesnickou školu se s těmito projevy kyberšikan setkali v počtu 5% v rámci slovních útoků a 10% v rámci záznamů jejich osoby a šíření na internetu. Oproti tomu žáci navštěvující ZŠ ve městě se slovními útoky nesetkali vůbec a s rozšiřováním urážejících fotografií, video nebo audio nahrávek má zkušenost 7% žáků. Výsledek jasně ukazuje, že větší zkušenost s kyberšikanou jako oběť mají žáci, kteří chodí na ZŠ na vesnici. **H4 nebyla potvrzena!**

H5: Žáci ZŠ ve městě využívají sociální sítě více než žáci ZŠ na vesnici.

V rámci dotazníkového šetření byly žákům také kladeny otázky z oblasti využívání internetu a sociálních sítí. Na tuto oblast byla především položena otázka č. 13, která zjišťovala kolik žáků má na internetu svůj účet, profil. Výsledek ukazuje, že 86% žáků vesnické školy má účet na internetových stránkách. Počet žáků městské školy s účtem na internetu je 80%. Žáci ZŠ na vesnici využívají tedy služby internetových, sociálních sítí více než žáci ZŠ ve městě. **H5 nebyla potvrzena!**

Z výzkumných předpokladů, hypotéz byla potvrzena jedna, další čtyři byly vyvráceny.

Výsledky nám celkově ukazují, že žáci mají větší znalosti o šikaně než o kyberšikaně. Z toho důvodu bych doporučil oběma školám zařadit v rámci primární prevence více tuto problematiku do vyučování. Z analýzy také jasně vyplynulo, že se nikdo nestal obětí šikany a také že většina žáků se nestala nikdy útočníky v kyberšikaně. Na první pohled bychom to mohli považovat za úspěšná data. Z dalších otázek je ale patrné, že se žáci staly svědky šikany ve svých třídách nebo obětí některé formy kyberšikan.

Z tohoto důvodu je velmi náročné považovat předešlý výsledek za jasně úspěšný, jelikož určitá patologie a rizikové chování jsou v daných třídách z výsledků výzkumu potvrzena.

Za nedostatky v rámci dotazníkového šetření považuji nezařazení žádné otevřené otázky, na které by mohli respondenti volně odpovídat a projevovat svůj názor, zkušenosti. V dotazníku si pouze vybírali z možných a nabízených odpovědí. Dalším nedostatkem je nezařazení otázky, která by zkoumala, zda se žáci někdy sami stali útočníky šikany nebo jiné formy násilí.

ZÁVĚR

Předkládána bakalářská práce pojednává o problematice šikany, kyberšikany a dalších rizik spojených s užíváním internetu.

Teoretická část obsahuje vymezení dospívání, jako životní etapy lidského vývoje. Touto částí života jsem se zabýval, jelikož výzkumné šetření probíhalo u žáků posledních ročníků základní školy, kteří touto etapou právě procházeli. Dále jsem popsal teorii agrese a agresivity, která je nezbytná pro pochopení šikany, která je podrobně popsána v samostatné kapitole. Kromě šikany je dále vymezena druhá ústřední součást práce a to kyberšikana. Navazuje poslední kapitola teoretické části, která se zabývá specifiky internetu, sextingem, kybergroomingem, kyberstalkingem a dalšími jevy ve virtuálním prostředí.

Praktická, výzkumná část popisuje průběh výzkumu samotného, který byl realizován pomocí dotazníkového šetření. Dotazníkem jsem ověřoval mnou vytvořené výzkumné předpoklady, hypotézy. Šetření bylo zaměřené na zjištění zkušenosti žáků se šikanou a kyberšikanou, na znalosti a povědomí o těchto jevech a na chování žáků v prostředí internetu. Dále měl za cíl potvrdit nebo vyvrátit předpoklad, že místo a sídlo školy hraje roli, zda se žáci s rizikovým chováním setkají.

Výsledek výzkumu nám ukázal, že žáci mají dobré znalosti o šikaně, ale mají určité nedostatky v oblasti kyberšikany. Dále že žáci se setkali s určitým druhem kyberšikany a že velká většina z nich má své účty a profily na různých sociálních stránkách, z nichž převažuje Facebook. Bohužel se nepodařilo zjistit, zda existují specifické rysy mezi oběťmi šikany a kyberšikany.

Výsledky práce mohou být použity jako podnět školám se více v rámci primární prevence zabývat oblastí kyberšikany a celkově oblastí chování žáků na internetu. Dále by mohla být použita pro inspiraci pro další potřebné výzkumy v dané oblasti. Především v rovině zkoumání kyberšikany u různých věkových kategorií a na odlišných typech škol.

SEZNAM LITERATURY

1. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV nakladatelství, 2003, 395 s. ISBN 80-866-4208-9.
2. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Fakta, 2000, 207 s. ISBN 80-902-6141-8.
3. DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 204 s. ISBN 978-80-244-3758-3.
4. DUBIN, N. *Šikana dětí s poruchami autistického spektra: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 178 s. ISBN 978-807-3675-530.
5. ECKERTO VÁ, L.; DOČEKAL D. *Bezpečnost dětí na Internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2013, 224 s. ISBN 978-802-5138-045.
6. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Brno: Paido, 2007, 207 s. ISBN 80-859-3179-6.
7. HARTL, P.; HARTLOVÁ H. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010, 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
8. HEWSTON, M.; STROEBE. W. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 769 s. ISBN 80-7367-092-5.
9. HULANOVÁ, L. *Bezpečnost dětí na Internetu: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2012, 217 s. ISBN 978-807-3875-459.
10. HUTYROVÁ, M.; RŮŽIČKA M.; SPĚVÁČEK J. *Prevence rizikového a problémového chování: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 95 s. ISBN 978-80-244-3725-5.
11. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 336 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
12. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 178 s. ISBN 80-717-8513-X.
13. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 256 s. ISBN 978-807-3678-715.
14. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-717-8123-1.

15. KOPECKÝ, K. *Rizikové chování studentů Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v prostředí internetu: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 198 s. ISBN 978-80-244-3858-0.
16. KOPECKÝ, K. *Kybergrooming - nebezpečí kyberprostoru*. Studie. Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010, 16 s. ISBN 978-80-254-7573-7
17. KOPECKÝ, K.; KREJČÍ, V. *Rizika virtuální komunikace*. Vyd. 1. Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010. 34 s. ISBN 978-80-254-7866-0
18. KOPECKÝ, K.; SZOTKOWSKI, R.; KREJČÍ, V. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. Vyd. 1. Olomouc: VUP, 2013, 177 s. ISBN 978-80-244-3911-2.
19. KOWALSKI, R.; LIMBER, S.; AGATSON, P. *Cyber bullying: Bullying in the Digital Age*. USA: Blackwell Publishing, 2008, 218 s. ISBN 978-1-4051-5991-3.
20. KREJČÍ, V. *Kyberšikana - kybernetická šikana*. Studie. Olomouc, 2010, 72 s. ISBN 978-80-254-7791-5.
21. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. Vyd. Praha: Grada, 1998, 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
22. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Vyd. 1. Praha: Grada, 152 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4723-105.
23. MATOUŠEK, O.; MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-807-3678-258.
24. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1.. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-85931796.
25. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ E.; MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. 6., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 978-807-3676-476.
26. PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky*. Vyd. 4. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 414 s. ISBN 14-610-77
27. ROGERS, V. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 97 s. ISBN 978-807-3679-842.
28. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha, 1995, 95 s. ISBN 80-717-8049-9.
29. SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, 69 s. ISBN 978-80- 743-1150

30. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 158 s. ISBN 80-725-4360-1.
31. TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2001, 198 s. ISBN 80-717-8503-2.
32. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2012, 870 s. ISBN 978-802-6202-257.
33. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 978-802-4621-531.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

1. BEZPEČNÝ INTERNET. *Co jsou sociální sítě* [online]. [cit. 2014-03-08]. Dostupné z:<<http://www.bezpecnyinternet.cz/zacatecnik/socialni-site/co-jsou-socialni-site.aspx>>.
2. BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. *Nebezpečné pronásledování* [online]. [cit. 2014-02-24].
3. *Co je sexting* [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z:< <http://sexting.cz/>>.
Dostupné z:<<http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/nebezpecne-pronasledovani/>>.
4. GAJDOŠOVÁ, J. *Zdravotní a psychické následky kyberšikany mezi dětmi a dospívající mládeží* [online]. 2011 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/355-zdravotni-a-psychicke-nasledky-kyberikany-mezi-dtmi-a-dospivajici-mlade>>.
5. *Klenovice na Hané* [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné z:<<http://www.obce-mesta.info/obec.php?id=Klenovice-na-Hane-589608>>.
6. KOPECKÝ, K. a kol. *Co je hoax* [online]. 2008 [cit. 2014-02-25]. Dostupné z:< <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/hoax-spam/91-25>>.
7. KOPECKÝ, K. a kol. *Cyberbullying – zákeřnost internetu* [online]. 2008 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z:< <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/101-24>>.
8. KOPECKÝ, K. a kol. *Kybersex* [online]. 2008 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z:< <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kybergrooming/105-67>>.

9. KOPECKÝ, K. a kol. *O projektu* [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>>.
10. KOPECKÝ, K. *Co je kyberšikana* [online]. 2009 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/17-cojekyllbersikana>>.
11. KOPECKÝ, K. *Co je sexting* [online]. 2009 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/sexting/137-154>>.
12. KOPECKÝ, K. *Jak na prevenci kyberšikany* [online]. 2011 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/rodice-ucitele-zaci/361-prevence-kybersikany>>.
13. KOPECKÝ, K. *K problematice prenatalních profilů v rámci sociální sítě Facebook* [online]. 2012 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/454-prenatalni>>.
14. KOPECKÝ, K. *První pomoc pro zastavení šíření intimních fotografií internetem* [online]. 2012 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/rodice-ucitele-zaci/546-prvniplomoc>>.
15. KOPECKÝ, K. *Úvod do problematiky netolismu* [online]. 2011 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z:<<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/331-uvod-do-problematiky-netolismu>>.
16. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních* [online]. 2013 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z:<<http://www.msmt.cz/file/30376>>.
17. Minimalizace šikany. *O nás* [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z:<<http://www.minimalizacesikany.cz/o-nas>>.
18. *Na Facebooku už jsou přes čtyři miliony Čechů* [online]. 2014 [cit. 2014-03-18]. Dostupné z:<<http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/technika/na-facebooku-jsou-uz-pres-ctyri-miliony-cechu/r~59b3dcee8cba11e3ab550025900fea04>>.
19. *O nás* [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z:<<http://www.saferinternet.cz/o-nas/10-o-nas.html>>.
20. *Profil města* [online]. 2013 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z:<<http://www.novyjicin.cz/cz/rozvoj-mesta/profil-mesta/>>.
21. *Příloha 7 Kyberšikana* [online]. 2013 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z:<<http://www.msmt.cz/file/20282>>.

22. *Výroční zpráva* [online]. [cit. 2014-02-20]. Dostupné z:<<http://www.tyrska.cz/SiteCollectionDocuments/Vyrocnizpravy/Vyrocni%20zprava%202012-2013.pdf>>.
23. *Výroční zpráva* [online]. 2013 [cit. 2014-02-29]. Dostupné z:<<http://www.zsklenovice.cz/index.php/uredni-deska>>.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1: Šikana podle typu agrese

Tabulka č. 2: Počet obyvatel a žáků ZŠ

Tabulka č. 3: Sídlo školy

Tabulka č. 4: Pohlaví respondentů

Tabulka č. 5: Věk respondentů

Tabulka č. 6: Navštěvovaná třída

Tabulka č. 7: Cítíš se ve své třídě dobře?

Tabulka č. 8: Máš ve své třídě kamarády?

Tabulka č. 9: Znamky z chování respondentů

Tabulka č. 10: Povědomí o šikaně?

Tabulka č. 11: Charakteristika šikany

Tabulka č. 12: Pohlaví respondentů u otázky „Charakteristika šikany“

Tabulka č. 13: Oběti šikany

Tabulka č. 14: Svědci ubližování

Tabulka č. 15: Jak se zachováš při ubližování spolužáka

Tabulka č. 16: Účet na internetových stránkách

Tabulka č. 17: Internetové stránky a sociální sítě

Tabulka č. 18: Sociální sítě, výsledky Centra PRVoK

Tabulka č. 19: Sdílení osobních informací

Tabulka č. 20: Sdílení osobních údajů, výsledky Centra PRVoK

Tabulka č. 21: Povědomí o kyberšikaně

Tabulka č. 22: Charakteristika kyberšikany

Tabulka č. 23: Rozdíl v šikaně a kyberšikaně

Tabulka č. 24: Oběť slovní kyberšikany

Tabulka č. 25: Prostředek slovního útoku kyberšikany

Tabulka č. 26: Oběti kyberšikany s využitím fotografie nebo nahrávky

Tabulka č. 27: Prostředek k útoku

Tabulka č. 28: Žáci jako kyber útočníci

Tabulka č. 29: Prostředek použitý útočníkem

Tabulka č. 30: Kyberšikana – spolužáci

Tabulka č. 31: Prostředek pomoci

Graf č. 1: Cítíš se ve své třídě dobře?

Graf č. 2: Máš ve své třídě kamarády?

Graf č. 3: Znamky z chování respondentů

Graf č. 4: Povědomí o šikaně?

Graf č. 5: Charakteristika šikany

Graf č. 6: Pohlaví respondentů u otázky „Charakteristika šikany“

Graf č. 7: Oběti šikany

Graf č. 8: Svědci ubližování

Graf č. 9: Jak se zachováš při ubližování spolužáka

Graf č. 10: Účet na internetových stránkách

Graf č. 11: Internetové stránky a sociální síť

Graf č. 12: Sdílení osobních informací

Graf č. 13: Povědomí o kyberšikaně

Graf č. 14: Charakteristika kyberšikany

Graf č. 15: Rozdíl v šikaně a kyberšikaně

Graf č. 16: Oběť slovní kyberšikany

Graf č. 17: Prostředek slovního útoku kyberšikany

Graf č. 18: Oběti kyberšikany s vyžitím fotografie nebo nahrávky

Graf č. 19: Prostředek k útoku

Graf č. 20: Žáci jako kyber útočníci

Graf č. 21: Prostředek použitý útočníkem

Graf č. 22: Kyberšikana – spolužáci

Graf č. 23: Prostředek pomoci

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník pro žáky ZŠ

Příloha 1: Dotazník pro žáky ZŠ

Dobrý den, jmenuji se David Kučera a jsem studentem pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V současném roce píši bakalářskou práci na téma „**Provázanost šikany a kyberšikany**“. Rád bych tě tímto požádal o vyplnění následujícího dotazníku, který se zabývá tvou zkušeností s těmito jevy.

Odpovědi prosím zakřížkujte, vždy jednou odpovědí. Více možností křížkujte jen u otázek, u kterých je napsáno v závorce možnosti více odpovědí.

Dotazník je zcela **anonymní**.

1. Má škola je...

- ☐ ve městě
- ☐ na vesnici

2. Jsem

- ☐ Holka
- ☐ Kluk

3. Mám let

4. Chodím do třídy

5. Cítíš se dobře ve své třídě?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

6. Máš ve třídě kamarády?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

7. Jakou jsi měl známku z chování?

- ☐ Jednička
- ☐ Dvojku
- ☐ Trojku

8. Víš, co je to šikana?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

9. Vyber, co podle tebe charakterizuje šikanu:

- ☐ Nadávání, urážky, posmívání
- ☐ Fyzické napadání (bití,...)
- ☐ Přivlastňování věcí svého kamaráda (násilně vezmu svému spolužákovi jeho svačinu, peníze)
- ☐ Vše předchozí

10. Stal ses někdy obětí šikany nebo některého druhu násilí?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

11. Byl jsi někdy svědkem, že někomu ve třídě někdo ubližoval?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

12. Když uvidíš, jak do tvého spolužáka ostatní strkají, posmívají se mu, berou mu věci, jak se zachováš?

- ☐ Půjdu mu pomoci
- ☐ Pouze se budu dívat
- ☐ Půjdu pro učitele
- ☐ Přidám se
- ☐ Odejde a nebudu si toho všímat

13. Máš nějaký účet na internetových stránkách?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

14. Pokud ano, na kterém: (můžeš zakřížkovat i více odpovědí)

- ☐ Facebook
- ☐ Lide.cz
- ☐ Spoluzaci.cz
- ☐ Xchat.cz
- ☐ ICQ
- ☐ Skype
- ☐ Jiné.... Uveď.....

15. Pokud máš účet na internetových stránkách, tak jaké z těchto osobních údajů máš zveřejněny - Facebook, chat,... (můžeš zakřížkovat i více odpovědí)

- ☐ Jméno i příjmení
- ☐ Telefonní číslo
- ☐ Adresu bydliště
- ☐ Adresu školy
- ☐ Fotografie obličeje

16. Víš, co je to kyberšikana?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

17. Vyber, co podle tebe charakterizuje kyberšikanu:

- ☐ Zveřejňování fotografií, video nebo audio nahrávek někoho jiného
- ☐ Chatování s neznámými lidmi
- ☐ Neustálé prozvoňování
- ☐ Krádež identity
- ☐ Vše předchozí

18. Víš, jaký je rozdíl mezi klasickou šikanou a kyberšikanou?

- ☐ Kyberšikana je forma násilí přes internet; klasická šikana tváří v tvář
- ☐ Kyberšikana je spíše psychické ubližování; klasická šikana je forma fyzického ubližování
- ☐ Při kyberšikaně útočníka nemusíme znát; u klasické šikany ho známe
- ☐ Nevím

19. Ubližoval ti někdo slovně prostřednictvím telefonu, internetu,

- ☐ Ano
- ☐ Ne

20. Pokud ano, jakým prostředkem byl k útoku použit? (můžeš zakřížkovat i více odpovědí)

- ☐ SMS zpráva
- ☐ Veřejný chat
- ☐ Soukromý chat (ICQ, Skype)
- ☐ Email
- ☐ Sociální síť (facebook, twiteer,...)

21. Šířil někdo pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu fotografii nebo video nahrávku, která tě měla zesměšnit, ponížit, ztrapnit?

☐ Ano

☐ Ne

22. Pokud ano, jakým způsobem byla fotografie, video nahrávka pořízena?

☐ Pomocí služeb internetu (email, chat, sociální síť)

☐ Pomocí služeb mobilního telefonu

23. Ublížoval jsi někomu prostřednictvím telefonu nebo internetu za účelem někoho zesměšnit, ponížit, ztrapnit?

☐ Ano

☐ Ne

24. Pokud ano, jakým prostředek byl k útoku použit? (můžeš zakřížkovat i více odpovědí)

☐ SMS zpráva

☐ Veřejný chat

☐ Soukromý chat (ICQ, Skype)

☐ Email

☐ Sociální síť (facebook, twiteer,...)

25. Byla někdy zveřejněna na sociální síti nějaká fotografie, video nebo audio nahrávka tvého spolužáka, která ho měla zesměšnit, ztrapnit?

☐ Ano

☐ Ne

26. Pokud by ses stal obětí šikany, útoků na internetu, za kým bys šel pro pomoc?

☐ Rodiči

☐ Učiteli

☐ Kamarádovi

☐ Někdo jiný... uveď.....

ANOTACE

Jméno a příjmení:	David Kučera
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Provázanost šikany a kyberšikany
Název v angličtině:	Coherence of Bullying and Cyberbullying
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na problematiku šikany a kyberšikany. Teoretická část se věnuje vymezení dospívání, agrese a agresivity, šikany, kyberšikany a rizikového chování na internetu. Praktická část popisuje výsledek výzkumného dotazníkového šetření, který byl proveden u žáků ZŠ. Výzkum byl zaměřen na zjištění zkušenosti a povědomí o šikaně a kyberšikaně a dále na využívání sociálních sítí u žáků.
Klíčová slova:	šikana, kyberšikana, oběť, agresor, Internet, rizikové chování, sociální sítě
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis focuses on the issues of bullying and cyberbullying. The theoretical part deals with the definition of adolescence, aggression and aggression, bullying, cyberbullying and risky behavior on the Internet. The practical part describes the result of the research questionnaire survey, which was conducted among primary school students. The research was focused on finding the experience and awareness of bullying and cyberbullying and the use of social networks in students.

Klíčová slova v angličtině:	bullying, cyberbullying, victim, aggressor, Internet, risk behavior, social networks
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1: Dotazník pro žáky ZŠ
Rozsah práce:	101 s.
Jazyk práce:	Český jazyk